Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының
Тыва область болгаш Кызыл хоорай комитеттериниң,
ажылчы чоннар депутаттарының область Совединиң органы

1925 чылда үндезилеткиннеген

1954 ИЮНЬ 9 СРЕДА № 115 (3052)

ӨРТЭЭ 20 КОП.

БӨГҮНГҮ СОЛУНДА:

ССРЭ-ниң профессионал эвилелдериниң XI съездизинге (1 арын).

Областың колхозтарында (1 арын).

Көдээ ажыл-агыйның улам ыңайгы хөгжүлдези дээш (2 арын).

Т. Ховалыг.—«ҮТКА-ның 25 чылы» совхозта мал ажылы (1 арын).

М. Келчевский.—Бөгүн Бүгү-эвилелдиң көдээ ажыл-агый делгелгезинде. (2 арын).

Малдың чаш төлүн бүрүн камгалап ап турар (2 арын).

В. Туметей.—Көдээ Советтиң ажылының дуржулгазындан (3 арын).

РЕДАКЦИЯГА ЧАГААЛАР (3 арын).

ЭРТЕМ БОЛГАШ БОЙДУС ТЕМАЛАРЫНГА БЕСЕДАЛАР: Л. А. Рохлин.—Үйгу болгаш дүш (3 болгаш 4 арыннар).

Францияның Коммунистиг партиязының XIII съездизи (4 арын).

Даштыкыда ажыл соксадыышкынының шимчээшкини (4 арын).

Женева чөвүлел хуралын долгандыр (4 арын).

ССРЭ-ниң профессионал эвилелдериниң XI съездизинге

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели ССРЭ-ниң профессионал эвилелдериниң XI съездизинге болгаш бистиң профэвилелдерниң кежигүннериниң бүгү хөй миллион армиязынга, бистиң алдарлыг ажылчын аңгывыска база бистиң совет интеллигенциявыска изиг байырын чедирип тур.

Бистиң Совет күрүневистиң күчүзүн күштелдиреринче, чурттуң экономиказын, улустуң культуразын болгаш чаагай байдалын чайгылыш чок көдүреринче угланган Коммунистиг партияның политиказын совет профэвилелдер социалистиг тургузуушкуннуң бүгү-ле үе чадаларында амыдыралга чорудуп келген.

Коммунизмниң школазы, массаларның дайынчы организакчылары болур совет профэвилелдериниң ужур-дузазы амгы үеде улам-на өзүп турар. Совет профэвилелдер күрүне, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга бодунуң ролюн көдүрер, ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинче, социалистиг үлеглүрүг улам ыңай хөгжүдеринче, көдээ ажыл-агыйны болгаш улустуң хереглел чүүлдериниң бүдүрүлгезин күштүг көдүреринче, коммунистиг ниитилелди тургузарының улуг хөрээнче оларның чогаадыкчы күштерин мобилизастаарда партияга идепкейлиг дузалаар дээрзинге быжыг бүзүрелин Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели илергейлеп тур.

Бүдүрүлге планнарын долдур болгаш ажыр күүседиринче, социалистиг экономиканың курлавырларын эң долу ажыглаарынче ажылчы чоннарның идепкейин болгаш энергиязын угландырбышаан, үлетпүрге, транспортка, машина-трактор станцияларынга, совхозтарга социалистиг чарышты могаг чокка калбартырынче профэвилелдерни Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели кыйгырып тур. Профэвилелдер күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер болгаш техниканы эң эки ажыглаар дээш, продукцияның бот-үнезин чиигедир болгаш шынарын бедидер дээш калбарган бүгү улустуң шимчээшкинин баштаар, бүдүрүлгениң мурнакчыларының болгаш болбаазырадыкчыларының дуржулгазын бүгү хемчег-биле деткиир болгаш нептередир, мурнакчыларның деңнелинче хожудап турар бүдүрүлгелериниң көдүрүүн депшииринге дузалаар, күш-ажылчы сагылга-чурумну улам ыңай быжыдар дугайында сагыш салыр ужурлуг.

Профессионал эвилелдериниң ыдыктыг хүлээлгези болза, совет кижилерниң материалдыг болгаш культурлуг чаагай чоруун бедидер дугайында хүн-үргүлчү сагыш салыры болур. Совет профэвилелдер ажылчын, албан-хаакчыларның күш-ажылының байдалдарын болгаш амыдыралын экижидер, чурттага бажыңнары, школалар, клубтар, эмнелгелер, санаторийлер, дыштанылга бажыңнары тударының күрүне планнарын чугаа чокка күүседирин хандырар, а ол ышкаш садыг, хөй ниити чемненилге бүдүрүлгелериниң болгаш коммунал-амыдырал черлериниң ажылын дыка экижидер дээш улам-на чүткүлдүг болгаш идепкейлиг чоруун көргүзер ужурлуг. Ажылчын хөрээженнерге—нелерге онза сагыш човангыр чорукту көргүзери, оларның күш-ажылының болгаш амыдыралының байдалын экижидеринге дузалаары, школаларже, уруглар садтарынче, яслилерже, пионер лагерьлеринче улуг кичээнгей салыры эргежок чугула. Профэвилелдер ажылчы чоннарның негелде, хереглелдерин сагыш амыр көөр болгаш кичээнгей салбас чоруктуң кандыг-даа илерээшкиннеринге удур улам шиитпирлиг демиселди чорудар, совет болгаш ажыл-агый албан черлериниң аппарадының база профэвилел органнарының ажылын бүгү хемчег-биле экижидерин чедип алыр хүлээлгелиг.

Совет профэвилелдер ажылчы чоннар-биле боттарының харылзааларын үргүлчү калбартып ханыладыр, бодунуң ажылында удуртулганың канцеляржы-бюрократсыг методтарын узуткаар, бүгү ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның идепкейлиг болгаш бот-тывынгыр чоруун көдүрер, профэвилелдерниң кежигүннериниң политиктиг болгаш ниити-билиг деңнелин бедидер дугайында могаг чок сагыш салыр ужурлуг. Демократияны, шүгүмчүлелди болгаш бот-шүгүмчүлелди улам калбартырынга база профэвилел кежигүннериниң идепкейин көдүреринге үндезилээш, профессионал эвилелдер боттарының ажыл-чорудулгазында бар турар улуг четпестерни узуткаар болгаш боттарының мурнунда турар сорулгаларны чедиишкинниг күүседир дээш бүгү-ле үүлдерни кылыр дээрзинге Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели бүзүреп тур.

Совет профэвилелдер тайбыңның хөрээ дээш, бүгү делегейниң ажылчын шимчээшкининиң чаңгыс эвин быжыглаар дээш демиселчилериниң кезээде бирги одуруунга чоруп келгеннер. Совет профэвилелдер моон соңгаар-даа пролетаржы интернационализмниң тугун бедик тудар, тайбың, демократия болгаш социализм дээш, бүгү чурттарның ажылчы чоннарының бүгү-делегей эп-сеткил каттыштырылгазын быжыглаар дээш чаагай демиселдиң мурнуку хевээр кезээде авангардынга чоруур дээрзинге Коммунистиг партияның Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели чигзинмейн турар.

Коммунизмниң школазы—совет профэвилелдер делгерезин!

Совет Эвилелиниң алдарлыг ажылчын аңгызы болгаш улусчу интеллигенциязы делгерезин!

Бистиң социалистиг улуг Төрээн чуртувус делгерезин!

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди. **ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели.**

Ногаа тарылгазы

Чаа-Хөл районда «Тиилелге» көдээ ажыл-агый артелиниң огород бригадазында 27 колхозчулар быжыглатынган доктаамал ажылдап турар. Ногаа культураларын суггарары-биле узуну 3 километр буганы огород бригадазы казып, аштап дооскан.

Буга аштаар ажылда үлүг нормазын ажыр күүседип турар мурнакчылар хөй. Чижээ, бүдүрер ажыл нормазын Балчыг 200 хуу, 55 харлыг хөрээжен Хандыңмаа—175 хуу, комсомолчулардан Мартыс—180 хуу, Тамба—200 хуу күүседип турар.

Огород бригадазы 15 гектар тарымал тоорукту, 8 гектар арбузту тарып олурткан болгаш ам 16 гектар картофельдиң 9 гектарын агроном эш Сундуй-оолдуң удуртулгазыбиле дөрбелчин-уяланчак арга-биле тарып олурткан.

Ол бригаданың ажылынга колхозтуң эге школазының 70 ажыг өөреникчилери улуг дузаны чедирген. Ногаа культураларын болгаш картофельди дөрбелчин-уяланчак арга-биле тарып олуртурунга олар улуг дузаны көргүзүп турарлар. Школачылардан Түлүш Таня, Кыргыс Үйнук, Ховалыг Экер-оол, Түлүш Эдер-оол болгаш өскелер-даа кылыр ажылдар нормазын ажыр күүседип турарлар.

Сиген кезер машиналарны септеп берген

Улуг-Хем районнуң Хайраканда Мичурин аттыг колхозтуң септелге мастерскаязының дарганы эш Кандан-оол чепсек-херексел септээриниң ажылдарынга болгаш өске-даа ажылдарга бедик мергежилдиг болуп турар. 1954 чылдың апрельде 38 андазыннарны, илиирлерни болгаш 10 ажыг тергелерни бедик шынарлыг септээн. Эш Кандан-оол чайгы ажылдарны дооскаш, аттың сиген кестирер 8 машиналарын, 25 хол кадыырларын болгаш өске-даа чепсек херекселдер септээриниң ажылын эгелей берген.

Грозный область. Междуреченский районда 125 киловатт күштүг колхозтар аразының чаа гидроэлектростанциязы туттунган. Чаа ГЭС колхозтарда берге ажылдарны электрижидер арганы берип турар.

Чурукта: Междуреченский районда колхозтар аразының чаа электри станциязы.

Чуруу **К. Богдановтуу.** СЭТА-ның пресслишези.

А. С. Пушкинге тураскааткан Бүгү-эвилел конференциязы

ЛЕНИНГРАД. Июнь 6-да Бүгү-эвилелдиң пушкинчи конференциязы Ленинградта ажыттынган. Ол чыл бүрүде чаңчыл болган хуралда чурттуң 30 ажыг хоорайларының эртемденнери олуржуп турар. Улуг орус шүлүкчүнүң төрүтүнген хүнүнден бээр 155 чыл болганын демдеглеп турар хүннерде чыылдырган конференция эртем болгаш литература хөй-ниитизинге улуг сонуургалдыг болуп турар.

Конференцияны ССРЭ-ниң эртемнер Академиязының корреспондент кежигүнү М. П. Алексеев ажыдып тургаш, конференцияның программазы бүгү улустуң байырлалы—Украинаның Россия-биле катап каттышканының 300 чылы-биле чоок харылзаалыг деп демдеглээн.

«Пушкинниң чогаалдарының украин дылда чаа очулгалары» деп илеткелге Украин ССР-ниң эртемнер Академиязының чиңгине кежигүнү Н. К. Гудзия улуг шүлүкчүнүң чогаалдарын украин дылга тодаргай анализтээн. Украинаның Россия-биле катап каттышканының 300 чылын холбаштыр А. С. Пушкинниң чогаалдарының чыылдазын үндүреринче кол кичээнгей салган. Ол чыылдада бүгү-ле кол-кол шүлүк болгаш проза чогаалдары кирген. Ол болза, Пушкинниң чогаалдарының бир дугаргы эң-не долу үндүрүлгези болуп турар.

«Украин совет литературада Пушкинниң дүрзү-хевири» деп темалыг илеткелди Украин ССР-ниң эртемнер Академиязының чиңгине кежигүнү А. И. Белецкий кылган.

(СЭТА).

Пушкинниң оюнуң хүнүнде

ЛЕНИНГРАД. А. С. Пушкинниң төрүтүнген хүнүнден бээр 155 чылын ленинградчылар калбаа-биле демдеглээн. Библиотекаларда болгаш клубтарда делгелгелер ажыттынган. М. Е. Салтыков-Щедрин аттыг библиотекада пушкинчи улуг делгелге кылдынган. Улуг орус шүлүкчүнүң амыдыралының болгаш чогаал ажылының дугайында лекцияларны, илеткелдерни болгаш беседаларны чер болганда чорудуп турар.

Бүгү-эвилелдиң пушкинчи алдарлыг конференциязының киржикчилери күрүне эрмитажынга чорааш, А. С. Пушкинниң бүгү-эвилел музейин көргеннер. Музейде «А. С. Пушкин болгаш Украина» деп чаа бөлүктүң делгээн үүлдери улуг сонуургалдыг болуп турар.

Пушкин хоорайның Екатерина паркызынга июнь 6-да шүлүкчүге тураскаал болдурган улустуң улуг селгүүстээшкини болган. Пушкинниң меморалдыг музейи туруп турар музейниң бажыңын чанынга чүс-чүс экскурсантылар долган турган. Ында «Пушкин Царское селода» деп чаа көргүзүлге ажыттынган. Меморалдыг музейниң туруп келгениниң беш чылдарының дургузунда аңаа чурттуң янзы-бүрү районнарындан келген 3 чартык миллион кижи чораан.

(СЭТА).

Таганрогта Чехов черлери

ТАГАНРОГ. Шаандагы бо приморье хоорай орус черниң улуг чогаалчызы А. П. Чеховтуң дугайын улам-на сагындырып турар.

Ногаан арканың артында Чехов кудумчузунда чадаңналчак вишнялыг садта бичии ийлени берген бажың агарып турар, аңаа Антон Павлович төрүтүнген. Ам ында А. П. Чеховтуң бажың-музейи бар. Ында сөстүң кайгамчыктыг чурукчузунуң амыдыралының дугайында документилер, хөй санныг фотографиялар, чуруктар, чагаалар болгаш өске-даа материалдар чыгдынган.

Ол бажың-музейниң турар кудумчузун шаанда шагдаалар кудумчузу деп адап турган. Чеховтуң бодунуң бижээни-биле алырга, шак моон кургап чыдар, а ооң соонда чыпшынчак болгаш төңгелчиктиг балгаш-балар эгелээр, олап үүгле чадаг кылаштап болур, ынчалза-даа оваарымчалыг кылаштаар турган. Ам мында хоорайның чаагайжыдыр туттунган кудумчуларының бирээзи бар. Чогаалчының бажың-музейин долгандыр радиотехника институдунуң, техникумнуң, ортумак школаның, көдээ ажыл-агый механизациязының школазының тудуглары тургустунган.

Чогаалчының ады-биле холбашкан черлер хоорайда дыка хөй. Красный доора кудумчузунда бажыңнарның бирээзинде тураскаал самбыра 1873 чылда Антон Павловичиниң дааранып өөренип турганын чугаалап турар. Ол бажындан ырак эвесте Чехов аттыг № 2 ортумак школа бар. Гимназист А. П. Чеховтуң өөренип турганы класстың өрээлинде бичии музей тургустунган, ында чогаалчының школачы чылдарының дугайын көргүзүп турар ийи муң ажыг янзы-бүрү экспонаттар бар.

Ленин кудумчузунда чараш бажыңнарның бирээзинде хоорай библиотеказы болгаш А. П. Чехов аттыг литература музейи тургустунган. Антон Павловичиниң эгелекчи чоруун ёзугаар болгаш ооң идепкейлиг киржилгези-биле тургускан библиотеканың фондузу ам 200 муң экземпляр ном чедип турар. Үүгле эрткен чаңгыс чылдың дургузунда аңаа революция чылдарының дургузунда кирип турганы дег ол хире номнар кирген.

Литература музейинде шаандагы Таганрогтуң дугайын көргүзүп турар фото-чуруктар, репродукциялар, чогаалчының хууда херекселдери, ооң Л. Толстойнуң, М. Горькийниң, Н. Лесковтуң, В. Бересаевтиң, И. Бунининиң автобиографияларлыг номнары, Антон Павловичиниң Сахалинче чорааныының дугайында документилери, ооң Мелеховкага амыдыралының дугайында документилери, дыка хөй янзы-бүрү фотохоолгалар, хол-биле бижээн үүлдери шыгжатынып чыдар.

Литература музейи-биле кожа хоорайның шин театрының бажыңы бар. Маңаа Чехов бир-ле дугаар театр уран-үүлүнүң канчаар-даа аажок улуг күжүн билген.

Үүгле совет эрге-чагырганың үезинде тургустунган чурт музейиниң тематиктиг планын Антон Павлович ажылдап кылган. Чурт музейинде уран-үүлдүң чамдык кайгамчыктыг чогаадылгалары, ооң иштинде Айвазовскийниң, Репиниң болгаш өске-даа сураглыг орус чурукчуларның чуруктары шыгжатынып чыдар. Хоорай дыка хөй үнелиг үүлдерин Чеховтуң ачызында тып алган. Ол каяа-даа чорааш, Москвага азы Кавказка, Ниццага азы Парижкедаа чорааннда төрээн хоорайының дугайын бодап, олче солун музей экспонаттарын чорудуп чораан.

Чеховчу черлер чурттуң янзы-бүрү районнарының хөй санныг экскурсантыларын бодунче хаара тудуп турар, ылаңгыя бо хүннерде, улуг чогаалчының өлген хүнүнден бээр бежен чыл болганын таварыштыр дыка хөй кижи кээп турар. Үүгле май айда маңаа Москвадан, Ленинградтан, Киевтен, Минскиден, Ростовтан, Каменскиден, Шахтыдан 60 ажыг экскурсиялар чораан. Дыка хөй аалчылар даштыкыдан кээп турар.

(СЭТА).

Мал чемнериниң массалыг белеткели

НАЛЬЧИК. Орайтаан час Кабардага сиген кезилдезиниң эгезинге шаптык болган. Прималкинский районнуң «Ленинниң чагыглары» колхозу сиген кезилдезинге сиген кезер үш машиналыг агрегаттарны калбаа-биле ажыглап турар. Солдатск МТС-тиң эш Горожанга удуртурганы ындыг агрегат ээлчегде 30 гектар черниң сигенин кезер тургаш, 40—42 гектарны кестирип турар. Боду чоруур сиген кезер машина-биле эш Сацук нормада көрдүнгениниң 14—15 гектар хөй черниң сигенин кезип турар. Солдатск МТС-тен келген өске-даа механизаторлар сиген кезилдезинде база бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап турарлар. Мында идип чоруур волокушаларны болгаш сиген сараатакчыларын ажыглап турар. Бо чорук сиген бөлүүшкүнүн болгаш сараатаашкынының хуусаазын дыка кызырып турар. Сиген кезилдезинде аът-биле сиген кезер машиналарны болгаш дырбааштарны база ажыглап турар. Республиканың даг эдээ болгаш даглыг чамдык черлеринге холбиле сиген кезилдезин чоруткан турар.

(СЭТА).

ОБЛАСТЫҢ КОЛХОЗТАРЫНДА

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОН

КЫЗЫЛ-МАЖАЛЫК. (Телефон-биле). «Большевик» колхозтуң хову бригадазы суггаттыг тараның гектар бүрүзүнден 24 центнер, суггат чок черден—18 центнер дүжүттү өстүрүп алырын хүлээнгеш, тараның чайгы ажаалгазынче кол кичээнгейни салып турар. Суггарылда май 26-да эгелээн, баштайгы 4 хонукта 130 гектарны суггарып, элээн хөй шөлдүң бок үнүштерин аштаан. Ховунуң № 1 бригадазының 10 кижи составтыг суггарыкчылары Ортаа Шыраа-Булакта кур черде тараан кызылтастың суггарылгазын дооскан.

Хой, инек, чылгы фермаларының малчыннары колхозтуң бүгү малын 17 коъдан кылдыр тайгаладып эгелей берген. Чылгычылардан эштер Сүрүн, Дамбы, инекчилерден эштер Очур, Серен олар 4 коъдан малды Чаъс-Адыр болгаш Беърт-Ой тайгаларынче чайлагладып үнүпкен. Олар малдың чайгы одарларын 5-тен 6 чедир солуп тургаш, мал бүрүзүнге хүниүн-не 100—200 грамм чедир деңзини немештир семиртип алырын хүлээнгеннер. Хой фермазының малчыннары 5400 хире хойларның кыргылдазын бедик шынарлыг дооскан.

«Кызыл тараачын» колхозтуң хову бригадазы Көп-Кежиг, Барлык, Кара-Дөң шөлдеринде болгаш өске-даа черлерде кызылтастан 315 гектарны суггарып дооскан. Хову бригадазының кежигүннериниң эштер Дүктүг-оол, Чудурукпай, Солун-оол олар суггарылга ажылдарынга мурнакчы болуп турарлар.

«Совет Тываның 5 чылы» колхозтуң тараазы 5—7 сантиметр чедир үнүп келген. Ховунуң № 1 бригадазы (бригадири эш Аңгыр-оол) июнь 1-ге чедир 180 гектар кызылтас болгаш өске-даа тараа культураларын суггарган. Ол ажылда эштер Чамзырын, Дагбалама олар ээлчег нормазын доктаамал ажыр күүседип турар.

ЭРЗИН РАЙОН

САРЫГ-БУЛУН. (Телефон-биле). Районнуң колхозтары июнь 2-ге чедир 40 чурттага бажыңнарының ханазын база 14 бажыңнарның болгаш 3700 хире мал кирер чаа кажааларның тудуун дооскан. Ол ажылда 51 аът болгаш 2 автомашиналыг 123 кижи ажылдап турар. «Кызыл сылдыс» колхозтуң тудуг бригадазы 16 чурттага бажыңының ханазын, 4 бажыңның тудуун бүрүнү-биле, «Сталинчы орук» колхозтуң тудугжулары 8 бажыңның ханазын, 2 бажыңның тудуун дооскан.

«Чаа орук» колхозтуң хой фермазының малчыннарындан эштер Чумуртай, Даваажап, Суван, Куңгаа олар 2600 хой, өшкүнү 4 коъдан кылдыр үскеш, Сөөлчер, Тос-Булак, Сайыр-Аксы болгаш Даштыг-Кежиг чайлагларынче одарладып үнүпкен. «Сталинчы орук» колхоз 2 муң ажыг хойларны 3 коъданга үскеш, чайлагладып үндүрген.

Колхозтарда хой кыргылдазы база-ла организастыг чоруп турар. «Коммунизмче орук» колхоз хой кыргылдазының баштайгы хүннеринде 1200, «Чаа орук» колхоз 1000, «Кызыл сылдыс» 1070 хойларның дүгүн кыргып алганнар.

ЧАА-ХӨЛ РАЙОН

БУЛУҢ-ТЕРЕК. (Телефон-биле). Молотов аттыг көдээ ажыл-агый артели ногаа болгаш картофель культураларының база корнеплод болгаш хөй чылдыг сиген тарылгазын планындан ажыр күүсеткен.

ӨВҮР РАЙОН

ХАНДАГАЙТЫ. (Телефон-биле). «Торгалыг» колхозтуң малчыннары хой кыргылдазын 4 кезек черде чорудуп турар. Олар баштайгы хүнде 1139 хойларны кыргып алган. Ооң иштинде Ак-Чыраада ферма ажылдакчылары хой бүрүзүнден 1,7—2,5 килограмм дүктү кыргып ап турар.

УЛУГ-ХЕМ РАЙОН

ШАГААН-АРЫГ. (Телефон-биле). Чырык-Булуңда Сталин аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң тудут бригадазы эш Үнүккейниң удуртулгазы-биле 1954 чылдың баштайгы беш айларында 11 чурттага бажыңнарын туткан. Ол ажылдарга эштер Оюн-оол, Шээтпирек, Алдай, Сувак олар мурнакчы болуп турар.

ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОН

ЧАДААНА. (Телефон-биле). Сталин аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң хой фермазының малчыннары эштер Мандарый, Даңзы, Анай, Доорумбил хүнде 10 хой кыргыыр нормазын 16 чедирип турар.

«Октябрь 30 чылы» колхозтуң хой фермазының малчыннары 1300 хойлардан ийи муң килограмм ажыг дүктү кыргып алган.

Чадаананың дуржулга станциязының нарын дүктүг кошкарларындан үнген хайнак хой бүрүзүнден 3 килограмм дүктү кыргып ап турар. Дүк кыргыырынга эштер Монгуш, Сандак, Ооржак мурнакчы болуп турарлар.

СҮТ-ХӨЛ РАЙОН

ЧАДААНА. (Телефон-биле). Сүт-Хөл районда «Сталинчы орук» колхозтуң хой кыргылдазында 50 кижи бир машиналыг ажылдап турар. Олар баштайгы 3 хүннүң дургузунда 1645 хойнуң дүгүн кыргааннар. Ферманың малчыннары 3800 ажыг хойларның кыргылдазын июньда доозар дээш элээн шалыпкын ажылдап турар. Ылаңгыя эштер Чаңдаңмаа, Хандываа, Чайлаң олар мурнакчы болуп турар.

КОЛХОЗТА РАДИОЖУДУЛГА

Колхозчуларның дилээн ёзугаар Сүт-Хөлде радиоузелдиң техниктиг ажылдакчызы эш Айыжы-оол 56 колхозчу өрегелериниң бажыңнарында радио точкаларны киирген. Колхозчулар радио киргениниң баштайгы хүнүнде боттарының колхозунуң дугайында болгаш областың амыдыралының дугайында база делегейде болуп турар үүлдериниң дугайында дамчыдылгаларны улуг сонуургалбиле дыңнааннар. Радиоузелдиң техниктиг ажылдакчызы эш Айыжы-оол 150 ажыг колхозчу өрегелериниң радио киирер дугайында чаа чагыгларын база хүлээп алган.

Көдээ ажыл-агыйның улам ыңайгы хөгжүлдези дээш

Бо чылдың июнь 3-те, Чөөн-Хемчик районнуң партия, совет активиниң, колхозтар даргаларының, хову бригадаларының бригадирлериниң, фермалар эргелекчилериниң,көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглериниң чөвүлел хуралы болуп эрткен. Чөвүлел хурал «Районга часкы тарылганың эрткени болгаш чайгы сорулгалар дугайында» СЭКП райкомунуң секретары эш Дилгижектиң илеткелин чугаалашкан.

Районнуң колхозчулары, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери 1954 чылда Бүгү-эвилелдиң көдээ ажыл-агый делгелгезинге киржир эрге дээш, СЭКП ТҚ-ның сентябрь болгаш февраль-март Пленумнарының көдээ ажыл-агыйның мурнунга салган сорулгаларын чедиишкиниг күүседир дээш үүткүлдүг демисежип турарын чөвүлел хурал демдеглээн.

Бүгү-эвилелдиң көдээ ажыл-агый делгелгезинге киржириниң кандидаттары кылдыр «Коммунизмче орук» колхоз (даргазы эш Настык-Доржу, партия организациязының секретары эш Санчижап), «Қызыл тараачын» колхозтуң хой кадарчызы Донгак Кенден 320 хойлардан 340, «Искра» колхозтуң хойжузу Ондар Шаравии 286 хойлардан 328 хураганнарны камгалап алган. «Искра» колхозта инек кадарчызы Шадар 67 инектерден 67 бызааларны алган. Хойжу Чола 263 хойлардан 290 хураганнарны өстүрген. Сталин аттыг колхозта мыйыстыг бода мал фермазының эргелекчизи Күнгурук 64 инектерни бызаазындан чарып саар методту ажыглаарын организастаан. Инектерниң бүгү бызаалары четче ажаап алдынган. Ында хаван ажаакчызы Декерек 7 хаваннардан 56 хаван оолдарын ап, доруктуруп турар. «Октябрь 30 чылы» колхозта хойжу Садык 600 ирттиҥ 300-зүнден 3—3 килограмм чедир дүктү кыргып ап, а ниитизи-биле хой бүрүзүнден 2,7 килограмм дүктү ап турар.

Часкы хову ажылының үезинде үүткүлдүг күш-ажылдың үлегерин МТС-тиң чамдык механизаторлары көргүскен. Трактористерден Березицкий, Монгуш Кертик-оол, Куулар Мөчекпен, Сакурин болгаш Колчин олар чер андарар нормазын 150—200 хуу күүседип келгеннер. «Қызыл тараачын» колхозка ажылдап берип турар, Коновицинге баштаткан комсомолчу-аныяктар бригадазы часкы хову ажылының үезинде обласка калбарткан социалистиг чарышка ийиги черни ээлээн. Районнуң колхозтар аразының чарыжының мурнакчызы Калинин аттыг колхоз болган болгаш СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Қызыл тугун алган.

Район бо чылдың часкы тарылгазын 104 хуу күүседкен. 1700 гектар кур черни шиҥгээткен. «Октябрь 30 чылы» колхоз 500 гектар кур черге тарылганы чоруткан.

Чөвүлел хуралдың киржикчилери ол бүгү болгаш өске-даа чеднишкиннерни демдеглевишаан, ону улам быжыглаарының болгаш өстүрериниң, четпестерни узуткаарының аргаларын тодаргай чугаалашкан. Район организацияларының көдээ ажыл-агый адырларынга удуртулгазының четпестерин илеткелчи болгаш хуралдың киржикчилери шүгүмчүлээн.

СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң, МТС-ке удуртулгазының четпестерин илеткелчи болгаш хуралдың киржикчилери шүгүмчүлээн.

СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң, МТС-ке удуртулгазының четпестерин илеткелчи болгаш хуралдың киржикчилери шүгүмчүлээн.

СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң удуртукчулары МТС ажылының ханызынче кирери чугула—деп, ол чугаалаан.

—МТС директору ажылдың бюрократтыг методундан ам-даа адырылбаан. Ол ышкаш ооң ажылдакчыларында ажыл чылзыр чоруктар бар. Бир удаа МТС мастерскаязынга машинаның чугула кезээн дүрген кылып бээрин чагаан мен. «Бир шак болгаш келириҥге белен болу берген турар»—деп, механик менээ чугаалаан. Ооң соонда келиримге «Үжен минута манаҥар»—дээн. Үшкү дугаарында «шак эрткен-дир, эртен келинер» дээш чорупканнар. Ооң соонда илерээни болза, олар арагалап турганнар болган. Шак ындыг чурум чок фактыларга МТС директору моон соңгаар канчап-даа эптежип болбас ужурлуг—деп, Калинин аттыг колхозтуң даргазы эш Дакпай шүгүмчүлээн.

—Бистиң трактор бригадавыс «Қызыл тараачын» колхозка ажылдап берип турар. Бригада багай эвес ажылдаан. Мен бодум 358 гектар чымчак черни андарып, 695 килограмм кывар чүүлдү камнап алдым. Ынчаарга бистиң ол кылып каан ажылывысты ол колхозтуң баштаар чери четпес камгалап турар. Тарааны мал базып турар. Суггарылга ам-даа шулуудаваан. Колхоз даргазы эш Мамбетев часкы тарылга доозудган соонда, бистиң-биле харылзааны утупкан. Бистиң бригаданың ажылынга дузаламчыны четпес организастаан турар—деп, тракторист эш Березицкий шүгүмчүлээн.

«Октябрь 30 чылы» колхозтуң парторганизациязының секретары эш Қызыл-оол СЭКП райкомунуң ийи дугаар секретары эш Еремеевтиң адрезинге чидиг шүгүмчүлелди таварыштырган. Ооң чугаалааны болза:—Шүгүмчүлел кызар чоруун эш Еремеев ам-даа үргүлчүлевишаан, райкомнуң сөөлгү пленумунга ону шүгүмчүлээн мен. Ооң соонда эш Еремеевтиң мээң-биле харылзаазы көскүзү-биле өскерилген. Ооң соонда менээ бир ужурашкаш: «Сеңээ моон соңгаар тараа тарытса эки боор» деп ажынып чугаалап турган чүүлү бар.

Чөвүлел хурал бедик деңнелге эрткен. Аңаа шупту 15 кижи санал берген. Ол чөвүлел хуралга СЭКП обкомунуң секретары эш Тока база олурушкан болгаш көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилериниң мурнунда эзлчеглиг сорулгалар талазы-биле тодаргай саналын берген.

Чөвүлел хурал районнуң бүгү эр, хереэжен колхозчуларынга, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглерінге социалистиг чарышты калбартырының боттуг хүлээлгелерин айткан кыйгырыгны үндүрген.

„ҮТКА-ның 25 чылы“ совхозта мал ажылы

Улуг-Хем районда «ҮТКА-ның 25 чылы» совхозта мал ажылының баш саны өзүп, уксаа шынары болгаш продуктулуу бедип турар.

Совхозтуң хой малы бо чылын улуг неҥелделиг болуп турар. 918 баш меринос хойларны комсомолчу О. Эвең-оол кадарып турар. Май ортанга чедир төрээн 711 хойдан 833 хураган алган. Ооң иштинде 119 хой ийистеп, 238 хураган төрээн, бир хой 3 хураган төрээн. Ам төрүүр 200 хире хойну санаваска безин эш О. Эвең-оол чаш мал камгалап алырының планын ажыр күүседи берген.

Область Совединиң депутады коммунист эш Т. Балажык 917 санныг каракуль хойларны кадарып турар. Ол 721 хойдан 843 каракуль хураганнарны камгалап алган, ооң иштинде 100 ажыг хой ийистээн болгаш бир хой база 3 хураган төрээн. Эш Т. Балажык чаш мал алырының планын ажыр күүседип турар болгаш ам 100 хойнуң хураганы база немежир.

Алдарлыг хойжулар О. Эвең-оол биле Т. Балажык олар эрткен күзүн «Өлек» совхозка хой тарып боозадыр ажылды боттары чорутканнар. Ам олариың өөренип алган билииниң болгаш практикага чоруткан ажылының түннели кончуг өөрүнчүг болуп турар-дыр.

Совхозтуң чылгы малының чаш төлү база менди камгалатынып турар. Чоокку хүннерге чедир 52 белер кулуннаан болгаш бир бе 2 кулун төрээн. Олар өске кулуннар-биле бир дөмей өзүп, доругуп турарлар.

Совхозтуң инек мал фермаларында биче эвес көргүзүглер бар. Борбак-Арыг фермазында төрээн 26 инектериҥ бызааларын бүрүн камгалап алган. Ында 4 ай болган симменталь уксаалыг бызааларның бирээзиниҥ-не деңзизи 225 килограмм чедип турар. Хонукта деңзизи 700—800 грамм немежип турар бызаалар кайы хөй. Бо болза, чаш малдың ажаалгазын, чемгерилгезин эртем өзугаар тургусканының түннели болур.

Иштии-Хем фермазында төрээн 85 инектен 86 бызааны менди камгалап алган. Симменталь уксаалыг бир инек 2 бызаа төрээн болгаш хүнде 8—9 литр сүттү берип турар. Бызаа ажаакчылары Д. Чөнүк, А. Изместева оларның бызааларны ажаар, чемгерер талазы-биле карак-кызыл ажылдап турарын демдеглээри чугула.

Совхозка бердинген күрүне нормазы чылда бир инектен 760 литр сүт болза, ону 800 литр чедирер деп хүлээлге алдынган. Совхоз сүт саалдазының планын ажыр күүседип, бирги кварталда күрүнеге сүт дужаалдазының планын 137 хуу, а апрельде—123 хуу күүседткен. Ол ышкаш күрүнеге хаван эьдин, дагаа чуургазын пландан ажыр дужаап турар.

Апрельде сүт саалдазының планы 148 хуу күүсетинген. Инектерни хүнде үш катап хоолулуг чемнер-биле чемгерип турарындан чамдык инектериҥ сүдү элбеп турар. Иштии-Хем фермазында комсомолчу Ендан Шура 15 инекти саап турар. Чылда ортумаа-биле бир инектен 1000 литр сүттү, ооң иштинде 2 инектен 3—3 мүң литр сүттү саап алыр деп ол хүлээнген. Эш Ендан Шура эрткен дөрт айларның иштинде бир инектен-не 558 литр сүттү саап ап, азы алган хүлээлгезин 50 хуу ажыр күүседи берген. Ооң чамдык инектери хүнде 14—15 литр сүттү берип турар.

Саарының мурнунда инектерни силос, сула далганы, турнепс-биле чемгерип турарга сүт улам элбеп турар дээрзин совхозтуң саанчылары көргүзүп турар. Мооң ужурунда саар инектерге быжыг чем суурну тургузары онза чугула. Совхозтуң фермаларының чанынга бо чылын 5 га картофель, 15 га турнепс, 120 га силостаар кукуруза, 283 га люцерна тарылгазын чорудуп турар.

Ол фермалар чаш бызааларны иелеринге эмзирбейн тускай азырап турар. 10 хонук чедир иезиниҥ сүдүн, ооң соонда ниити сүттү ижиртир, 6 ай четкен бызааны шуут чер одарынга киирер.

Совхозтуң төвүнден 25 километр ырак черлерде кайы-даа үеде үргүлчү турар фермаларда 70 ажылчыннар доктаамал ажылдап турар. Анаа радио, телефон болгаш эмнелге салбырын тургузуп бээр дугайында хөй удаа негелделерни совхозтуң дирекциязы херекке албайн келген. Оон туржук оларның чагаан солун, сеткүүлдери озалдап кээп турар. Совхозтуң малчыннарының культурлуг амыдыралынче кичээнгейни күштелдирери негетинип турар.

Совхозта хаван ажылы база хөгжүп турар. Эрткен чылын төрүүр хаван бүрүзүнден 12 хаван оолдарын алыр тургаш, 23-түү ап, хаван өстүрериниҥ планын ажыр күүсеткен. Бо чылын төрүүр хаван бүрүзүнден 15 хаван оолдарын алыр деп хаван ажаакчызы эш А. Тыщенко хүлээлге алган. Ам төрээн 5 хавандан 52 хаван оолдарын алган.

Моон ап көөрге, «ҮТКА-ның 25 чылы» совхоз бо чылын бүгү чүзүн малдарның баш санын өстүрериниҥ болгаш продуктулуун бедидериниҥ планнарын чедиишкиниг күүседип болурунуҥ аргалары бар-дыр. Ам сорулга болза, бар аргаларны бүрүн ажыглап, мал ажылының бүгү талалыг хөгжүлдезин чедип алыры дээш ажылдаары болур. **Т. ХОВАЛЫГ.**

Малдың чаш төлүн бүрүн камгалап ап турар

Колхозтарның малчыннары малдың чаш төлүн менди камгалап ап турарының дугайында чер-черде көдээ бижикчилерниҥ бижип турар чагаалары редакцияга кээп турар.

Эрзин райондан **И. Ойдуптуң** бижип турарындан алырга, Эрзин районда «Сталинчы орук» колхозтуң малчыннары ниитиниҥ малын өстүрүп, малдың чаш төлүн чидириг чокка менди доруктуруп турарлар.

Малчыннар Чигжит 250 хойдан 265, Согаа-Даткыр 234 хойдан 244. Кумбуң 240 хойдан 254 хураганнарны, Чамдал 235 өшкүден 244 анайларны, теве кадарчызы эш Сакпай 9 теведен 9 бодаганнарны менди доруктуруп турар.

Бай-Тайга районнуң «Тиилелге» көдээ ажыл-агый артелинде эш С. Кандан 1950 чылдан бээр колхозтуң шээр малын кадарып келгеш, бо аразында кадарган малының чаш төлүн чыл-бүрү менди доруктуруп келген.

Эш Кандан 1954 чылда төрээн 198 өшкүден 214 анайларны менди камгалап алган. Бо чылын эш Кандан колхозка 600 баш шээр мал кирер тудуп берген—деп Бай-Тайга райондан эш **М. Чижит-оол** бижип турар.

А. Кара-Хунаның бижип турары болза: Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг көдээ ажыл-агый артелиниҥ шээр малының кадарчызы Т. Чүлдүм-оол 1954 чылда төрээн 164 хоюндан 170 хураганнарны менди доруктуруп турар.

Кызыл районнуң Чкалов аттыг көдээ ажыл-агый артелиниҥ малчыннары эштер М. Метпир 355 хойдан 366, С. Аракчаа 310 хойдан 331, М. Кидис-оол 196 хойдан 205 хураганнарны менди доруктуруп турар—деп **С. Седен-оол** бижип турар.

Өвүр районда **М. Мирчиниҥ** бижип турары болза, «Совет Тываның 5 чылы» көдээ ажыл-агый артелиниҥ мурнакчы малчыны К. Санчай-оол 1951 чылдан бээр 350 баш хоюн 955 баш чедир өстүрген болгаш ам 170 хойдан 194 хураганнарны менди камгалап алган.

Малчыннар Т. Чаш-оол 169 хойдан 190 хураганнарны, К. Хуурак 177 өшкүден 182 анайларны менди доруктуруп алган. Инек кадарчызы Т.Самбуу төрээн 48 инектериниҥ бызааларын чидириг чокка ажаап турар.

Улуг-Хем районнуң Маленков аттыг көдээ ажыл-агый артелинде шээр малдың массалыг оолдаашкыны эгелээн. Бо чылын колхозта төрүзе чогуур 2146 баш хой, өшкүден ам төрээн 1578 өшкү, хойнуң 1607 анай, хураганнарын менди доруктуруп турар.

Шээр мал фермазының эргелекчизи эш Чымба малдың чаш төлүн менди алыры-биле кадарчыларга хүн-бүрүнүң беседаларын, солун номчулгаларын өй-шаанда чорудуп турар. Малды ам үеде эки одар-белчиирлиг хонаштарда таарыштыр тургускан.

Ам үеде малчыннар дүк кыргылдазынче кирипкен—деп эш **Т. Балган** бижип турар.

Өвүр райондан **Т. Дамдынның** бижип турары болза, «Совет Тываның 5 чылы» көдээ ажыл-агый артелиниҥ шээр малының кадарчызы эш Аракчаа 120 хойдан 135 хураганнарны менди камгалап алган.

Эш Аракчаа 1954 чылда малдың хоралыг дайзыны болур бөрүнүҥ бөрзектерин өлүрген.

Таңды районда Сталин аттыг колхозтуң хой фермазының кадарчылары 1954 чылда малдың чаш төлүн бүрүн камгалап алганнар. Кадарчы К. Биче-оол 477 хойдан 524, О. Ланзыы 526 хойдан 579, О. Арбытай 512 хойдан 565 хураганнарны чидириг чокка ажаап, доруктуруп, боттарының хүлээлгезин күүседип, социалистиг чарыштың мурнакчылары болуп турар деп **В. Оммуң** бижип турар.

Колхоз бүдүрүлгезинде херээженнер

Тарааның дүжүдүн бедидеринге суггарылга бугаларының септелгезин болгаш ашталгазын чогуур өйүнде чорудуп, часкы сугну бүрүн ажыглаар дээш Кызыл районда Сталин аттыг колхозтуң колхозчулары хайныышкынныг ажылдап турарлар. Баян-Колдуң Бедик-Эл, Кужур болгаш Ооруг бугаларының ашталгазында херээжен колхозчулар изепкейлиг киржип, олар ниитизи-биле 30 ажыг километр буга унуп аштаан болгаш ам тарааны малга чидиртпези-биле 4 километр тараа кажаазын кылып турарлар.

Буга аштаарынга болгаш кажаа тударынга Байкара Шаннааның удурткан бөлүүнде эштер К. Дон, О. Ытпалчык, Т. Көк олар эки ажылдап турарлар.

Т. ОПАА.

Сиген шөлдерин сайзырадып турар

Колхозчу мал ажылын хөгжүдериниҥ, ооҥ продуктулуун бедидериниҥ үндезини—малга быжыг чем суурну тургузары болур деп чүвени Өвүр районда «Қызыл тук» көдээ ажыл-агый артелиниҥ колхозчулары ханызы-биле угаап билгеш, сиген кезилдезиниҥ белеткелин чедиишкиниг чорудуп турарлар. Колхозта сиген кезер болгаш бөлер машиналарның септелгезин дооскан.

Сиген шөлдериндеи бедик дүжүттү алыры-биле сиген шөлдерин суггарар ийи буганы казып, аштааш сиген шөлдерин суггарып эгелээн. Колхозчулар чүгле эрги сиген шөлдерин ажыглаары-биле кызыгаарланмайн, харын чаа сиген шөлдерин шиҥгээдип ап турар. Чижээ, 138 гектар сиген шөлүнүҥ хараганын, ыяш-дажын аштап арыглаан болгаш ол ажылды ам-даа үргүлчүлеп турар. Сиген шөлдерин суггарарынга болгаш сайзырадырынга Чысын, Сай, Көкүн, Оҥгак олар идепкейлиг киржип турарлар.

Ч. ООРЖАК.

Күрүне-биле үзе санашкан

Бай-Тайга районда «Дөҥ-Терек» көдээ ажыл-агый артели (даргазы эш Күнгаа) 1954 чылда күрүнеге дүк дужаарының планын бүрүн үзе санашкан. Колхоз хой болгаш өшкү кыргылдазын чогуур өйүнде эки шынарлыг чоруткаш, күрүнеге 2 тонна ажыг дүктү дужааган. Дүк саткаш алган акшазы-биле колхозчулар машина садып алыр деп турар.

Н. ТЮНДЕШЕВ.

Бөгүн Бүгү-эвилелдиҥ көдээ ажыл-агый делгелгезинде

II.

Бүгү-эвилелдиҥ көдээ ажыл-агый делгелгезиниҥ девискээринде кылдынган болгаш кылдынып турар бүгү тудугларның ниити хемчээли ийи миллион кубометр болур. 20 мүң хире колхозтарныҥ, мүҥ-мүҥ совхозтарныҥ, беш үүс хире МТС-териҥ, дөрт үүс ажыг көдээ ажыл-агыйның эртем-шинчилел албан черлериниҥ, көдээ ажыл-агыйның үүс-үүс мүҥ мурнакчыларының чедип алыышкыннарын көргүскен 1939—1941 чылдарның делгелгезиниҥ тудуунуҥ хемчээли 900 мүҥ кубометр турган.

Бо деңнеп көрүүшкүннүҥ дузазыбиле бо чылын ажыттынар делгелгениҥ улуг чаагайын бүзүреп көөрү берге эвес. Ооҥ бажыңнарыныҥ үүс-үзүнге бедик дүжүттүг кызылтастың сноптарындан эгелээш көдээ ажыл-агыйның ужар-үүлүнүҥ самолеттарынга чедир мүҥ-мүҥ янзы-бүрү экспонаттарны келген кижилер көөр.

«Хөвеҥ» павильонга баргаш, эрткен чылын 5400 га шөлдүҥ гектар бүрүзүнден 32 центнер хөвеҥни өстүрген «Пахта-арал» деп казах колхозтуҥ ажылының дуржулгазы-биле таныжарлар. «Тараа» павильонга баргаш, кур болгаш курукан черлер тараа бүдүрүлгезин улгаттырарынга кайы хире улуг курлавыр болуп турарын Уралдың болгаш Сибирьниҥ алээн каш колхозтарының, совхозтарының чижээнден олар көөрлер. «Чер ажылы» павильонга шын тарылга эзлчештирилгезин шиҥгээдип алган, сорттуг үрезин ажылынга улуг чедиишкиннерни чедип алган колхозтарның, совхозтарының эртемшинчилел албан черлериниҥ чедип алыышкыннары көргүстүнер. Акыдыҥма эвилелдешкен республикаларның павильоннарынга көрүкчүлерге чүгле көдээ ажыл-агый талазы-биле чедиишкиннер эвес, хөй националдыг чурттуҥ улустарының боттарының социалистиг утка-шынарлыг, национал хевирлиг культуразынга канчаар-даа аажок чедиишкиннериниҥ херечилери делгетинер.

Делгелге бо чылдың август 1-де ажыттынар. Ам павильоннар бүрүзүнүҥ иштинде күжениишкиниг чогаадыкчы күш-ажыл хайнып турар. Залдарны, делгелге турар черлериниҥ дериишкини чоруп, панноллар бижитинип, скульптурлуг бөлүктер дооступ турар. Чурттуҥ бүгү ужу-кыдыгларындан камныы-биле шарып-харжактаан экспонаттар кээп эгелей берген.

Улуг, сагыш-сеткилге хайныккан темага—чурттуҥ экономиктиг болгаш камгалал күүү-шыдалын улам ыңай быжыглаарынче, совет улустуҥ материалдыг чаагай чоруун, амыдырал деңнелин чайгылыш чок бедидеринче угланган Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың политиказын совет кижилер амыдыралга канчаар боттандырып турарынга, ССРЭ-ниҥ ажылчы чоннары коммунизмни канчаар тургузуп турарынга тураскаатынган делгелгениҥ кол павильонуҥ эргип көрээлиҥер.

Кол павильоннуҥ бажыңы тос делгег залдарындан тургустунган.

...Төп зал бистиҥ үевистиҥ эҥ улуг документизинге—ССРЭ Конституциязынга тураскаатынган. Ооҥ иштинде ортузунда алдың сылдыс болгаш алдарның веноҥ чеҥээ бар канчаар-даа аажок улуг куполче хөй метр бедиктиве үнген ыяштар амдаа дүжүртүнмээн. Ол залдың кол элементилерин—залдың дээвиирин «Хостуг улустарның быжыг эвилелин холбааштың кезээде каннаан Улуг Русь. Күзээн улустардан чогааткан күчүлүг Совет Эвилели делгереп турзун!» деп тода бижиишкин куржаглыг байлак сиилигни, эвилелдешкен республикаларның он алды сүлде демдектерлиг кааталганы ам безин көрүп болур. Ийи талакы ханаларында ССРЭ Конституциязының үүлдеринге тураскааткан дөрт улуг паннолар (ушта бижиишкиннер) турар чер белеткетинген. Ол паннолларны ССРЭ-ниҥ чурулга Академиязының президентизи А. М. Герасимовка удурткан чогаадыкчы коллектив ам бижип турар.

Вестибюльде скульптолар бистиҥ чуртувустуҥ канчаар-даа аажок улуг байлакшылын көргүзүп турар Совет Эвилелиниҥ ийи улуг тода карталарын белеткеп ажылдап турарлар. Павильонга бистиҥ Төрээн чуртувустуҥ революстуг эрткен үезинден чурукту кылган совет живописьтиҥ алдарлыг мастери Соколов-Скальдың ам тургузуп каан ажылдарын, Улуг Октябрьның тиилелгези дээш демисежип турган патриоттарны дүрзүлеп кылган профессор Крестовскийниҥ ийи скульптурлуг ажылдарын оон база көрүп болур. Партияның XIX съездизиниҥ шиитпирлерин совет улус канчаар деткип ужурашканын пөстерге чуруп көргүзер ССРЭ-ниҥ чурулга Академиязының чиҥгине кежигүннери А. А. Дейнек болгаш Д. А. Налбандян олар боттарының ажылдарын павильонну дериириҥге киирип кээрлер.

Сураглыг скульптор Е. В. Вучетичниҥ удуртулгазы-биле ажылдап турар чогаадыкчы коллектив залдарның бирээзинде чаҥгыс-аай тиилелгелиг одуругда чоруп турар совет кижилерни көргүскен хөй метр тураскаалды кылып турар.

Хүн келген тудум-на улам чарашчып, социалистиг культураның төөгүзүнге быжыг кирер ужурлуг уранчүүлдүн эҥ байлак чогаадыглары болуп бар чыдар Кол павильоннуҥ иштики дерилгезинде хөй он-он кижилер ажылдап турар.

...Төп шөлдүҥ ындында ийи талаларын дургаар орду-павильоннарның одуруглары шөйүлген калбак аллеяның ужунда «Көдээ ажыл-агыйның механизациязы болгаш электрижидилгези» павильоннуҥ металл конструкциялары көдүрлүп үнген.

Кирер эжиктиҥ, көрүнчүктелчек шил-биле шулу боду шыптынган эжиктиҥ ындында ол павильонда аажок улуг эллингини сагындырып турар чырык-биле куттулган бажың ажыттынар.

Ол нарын инженерлиг тудугнуҥ хемчээлин кижи бир угда доозазын билип алыры берге. Аңаа тааржып болур санны угаанга чижеглеп бодап тура, ортузунда: «Чолаачы! Павильонче киреринде машинаҥны шакта 5 километрге оожумнат» дээн кыйгырыг демдектиг плакат кичээнгейге кире бээр. Ам үеде олче материалдар болгаш экспонаттар эккеп турар хөй санныг машиналарның чолаачыларын сагындырып турар ол плакат ында масштабтарның эҥ эки характеристиказы болур боор.

Павильоннуҥ ортузун дургаар бетоннаан калбак орук чоруткан. Ооҥ ийи талаларында машина-чепсек делгээр тускай черлерде ам эвээш эвес көдээ ажыл-агый машиналары болгаш чепсек-херекселдери делгетинип тургустунган. Шупту 850 хире экспонаттар салдынган турар. Ол болза, бедик бүдүрүкчүлүг болгаш камналгалыг «С—80», «ДТ—54», «Кировец—Д-35» деп илчирбелиг тракторлар, тараа ажаар комбайннар, картофель, лён, болгаш свёкла ажаарынга херек комбайннар, ирик-торфтуг савалар белеткээр станок, боду чоруур сиген кезер машина, цельнометалл кылыглыг тараа бастырар нарын машина, тараа кургадыкчызы болгаш өске-даа хөй-хөй машиналар болур. Павильонга салыр ужурлуг машиналарның ниити санының дөрттүҥ үш кезин хирези эккелдинген.

Брезент-биле шып каан машиналарның чаны-биле эрткен орук павильоннуҥ доостур чери болур төгерик залга чедирип кээр. Совет тудуг техниказының күчүзүн чайынналдырып турар ол кайгамчыктыг дериггe конструкторлар дүрүм өзугаар чоргаарланып болурлар.

75 метр бедик чедип турар ол зал аажок улуг шил купол-биле шыптынган, ооҥ нарын каҥ конструкцияларында чүс-чүс электри лампалары тургустунган.

Залда он-он кижилер ажылдап турар. Оларның бир чамдызы 1,5 мүҥ киловатт шыдалдыг гидротурбинаның ажылдаар моделин эптеп турар, өскелери чырыткы шугумун шөйүп турар, оон артканнары дерилге кылып турар.

Түр ыяш дөжектерге туруп алгаш, скульпторлар улуг композицияны доозуп турар.

Ол болза, Маркс — Энгельс — Ленин—Сталинның тугун көдүрген совет кижилерни сиилип көргүзүп турар скульптур бөлүү болур. Куполдуҥ үндезилетинген черинниҥ чанында бедикте он алды эвилелдешкен республикаларның сүлде демдектеринде тургустунган калбак хүлер куржагны кылыры доозулган.

Үргүлчү ажылдаар Бүгү-эвилелдиҥ көдээ ажыл-агый делгелгези болдунуҥ мүҥ-мүҥ киржикчилерин — көдээ ажыл-агыйның мурнакчыларын болгаш аңаа келир миллион-миллион кижилерни уткуурунга белеткевип турар.

М. КЕЛЧЕВСКИЙ.

Москва, 1954 чылдың май.

Көдээ Советтиң ажылының дуржулгазындан

СЭКП ТК-ның сентябрь болгаш февраль-март Пленумнарының төөгүлүг шиитпирлеринде Совет күрүне албан черлериниң ажылын үндезини-биле эде тургузуп, маесаның ортузунга оларның организакчы ролюн бедидерин айыткан. Партияның болгаш чазактың ол чугула директиваларынга үндезилээш, Эрзин районуң Мөрен көдээ Советди (даргазы эш Чоксум) бодунуң ажылын эде тургускан.

Көдээ Советтиң организас-массалыг ажылы бедик деңнелде тургустунган. Ажыл планын хынамчалыы-биле ажылдап кылып турар болгаш ооң күүселдези дээш контрольду күштелдирген. Планны чугаалажырынга доктаамал комиссияларның даргалары, депутаттар, активчилер киржип турар. Ынчаар тургускан план ажыл-агый, культура амыдыралдың айтырыгларын долузу-биле хаара тудар арганы берип турар. Сессияларны болгаш күүскомнуң хуралдарын баш бурунгаар эки белеткелдиг эртирип турар. Аңаа янзы-бүрү айтырыгларны чугаалажып, ооң күүселдези дээш тодаргай хемчегларни ап турар. Бо чылдың бирги кварталында эмнелге салбырының, школаның, колхозта мал фермазының, тудуг бригадазының, колхоз даргазының илеткелдерин алгылаан. Ол чорук көдээ Советтиң ролюн, ооң организакчы аргазын бедидип турар.

Депутаттарны болгаш доктаамал комиссияларның кежигүннерин көдээ Советтиң ажылынга калбаа-биле кириштирип турар. Бо чылдың баштайгы кварталында 13 депутаттарның 11-ри боттарының округтарынга отчёттарын бергилээн. Ылаңгыя депутаттар А. Борбак-оол, Серзинмаа, К. Маажа, Д. Сандып олар отчёттарын берип турарындан аңгыда, көдээ Советтиң сессиязының болгаш күүскомнуң хуралдарының шиитпирлерин таныштырып, ону боттандырарынга организастыг хемчегларни ап турар. «Кызыл сылдыс» колхозта кижи эмнелгезиниң салбырының эргелекчизи депутат эш Г. Конышева чоннуң кадыының камгалалы дээш бүгү күштерин болгаш аргаларын берип, янзы-бүрү аарыгларга удур профилактиктиг хемчегларни экижиткен. Бо чылын тайгада тудугжуларга, ыраккы малчыннарга, ховуда тараажыларга 41 үнүүшкүнүү кылган. Депутаттар кылган ажылының дугайында бижимел илеткелдерин көдээ Советке киирип турар.

Көдээ Советтиң доктаамал комиссиялары эки ажылдап турар. Көдээ Советтиң чанында 5 комиссия бар, оларның семинарларын, хуралдарын эрттирип, практиктиг дузаламчыларны көргүзүп, оларның күжүнге даянып турар. Олар планныг ажылдап, ооң күүселдезиниң түңнелин чугаалажып турар. Чижек кылдыр көдээ Советтиң чанында улус өөредилгезиниң талазы-биле доктаамал комиссияны (даргазы эш Согаа Даткыр) көргүзүп болур. Улуг улустуң бижик өөредилгезиниң 4 бөлгүмү организастатынган. Аңаа 14 бижик билбестер, 22 биче билирлер өөренип турган. Өөредилгени эки организастаанының түңнелинде, бөлгүмнүң ажылы эки түңнелди көргүскен, 22 кижи хостуг бижип, номчуп турар кылдыр, 14 кижи биче билир кылдыр дужааганнар. Бижикти шуут билбес турган эштер Бамбаңай, Саң-Хөө, Ханда олар солуннарны чагыдып алганнар. Комиссия эге школаның ажылынга дузалажып, хыналдаларны кылып, сессияга болгаш күүскомнуң хуралдарынга 3 удаа айтырыгларны белеткеп эртиргилээн. Ол ышкаш саңның болгаш садыгның доктаамал комиссиязы (даргазы эш Мажа) сумуда магазинниң ажылын болгаш тускай эртемниглерниң, башкыларның аъш-чем-биле хандырылгазын хынап көргеш, четпестерни илередип, ооң дугайында айтырыгны сессияга белеткээн. Ооң түңнелинде тускай эртемниглерни аъш-чем-биле хандырарын экижиткен.

Көдээ Советтиң ажылының база бир чедиишкинниг талазы болза, үндүрген шиитпирлериниң күүселдезиниң хынаарынче кичээнгейни салып турары болур. Бо дугайын «Кызыл сылдыс», «Сталинчы орук» колхозтарда тудуг бригадаларының ажылының дугайында сессияның үндүрген шиитпирлериниң күүселдезиниң хыналдазы херечилеп турар. Колхозтуң тудуг бригадалары ниитизи-биле 12.000 чудук белеткээриниң планын апрель 15-те күүседип, 8000 чудукту колхозтарның суурында сөөртүп алган. Чуртталга бажыңнарының, мал кажааларының тудуглары эки чоруп турар. Тудугда 133 колхозчулар доктаамал ажылдап турар. Колхозчу суурну чаагайжыдарының талазы-биле сессияның шиитпирин күүседип, «Кызыл сылдыс» колхозтуң төвүнде 230 янзы-бүрү ыяштарны олурткан. Колхозчуларның бажыңнарының чапында чаңгыс-аай херимнер туттунуп турар.

Көдээ Советтиң күүскому мал фермаларының болгаш хову бригадаларының ажылынче онза кичээнгейни салып турар. Колхозтарны организас, ажыл-агый талазы-биле быжыглап, ниитиниң социалистиг өөрүзүн камгалаарының хереэн күштелдирген. Колхоз бүдүрүлгезинге күш-ажылды шын организастаарының болгаш сагылга чурумну быжыглаар талазы-биле хемчегларни өй-шаанда ап, четпестерни узуткаарынче угланган айтырыгларны, сессияга болгаш күүскомнуң хуралдарынга чугаалажып, депутаттарга болгаш активчилерге даянып ажылдап турар.

Колхоз баштаар чери биле көдээ Советтиң харылзаазы улам быжыкан. Колхозчуларның иштинде күш-ажылдың сагылга-чуруму экижээн, күш-хүүнүүң минимумун чедип алыр дээш демисел калбарган. «Кызыл сылдыс», «Сталинчы орук» колхозтар часкы тарылганы 7—9 ажыл хүннеринде дооскан. Ам картофель болгаш ногаа культураларын олуртуру чедиишкинниг чоруп турар. Колхозтарның хөй адырлыг ажыл-агыйы соксаал чокка өзүп, колхозтуң болгаш колхозчуларның орулгалары көвүдеп турар. Ылаңгыя көдээ Совет депутаттарны мал фермаларының ажылында быжыглаан. Мал ажылында депутаттарның болгаш колхозчу малчыннарның чүткүлдүг ажылының түңнелинде колхозтар малдың чаш төлүн бүрүн камгалап ап турар. Чижээ, «Кызыл сылдыс» колхозта хойжулар: А. Чамыян 357 хойлардан 371 хураганнарны, Ч. Самбы 311 хойлардан 321 хураганнарны, К. Доңмит 290 хойлардан 295 хураганнарны, чылгычы Л Дагба 113 белерден 113 кулуннарны, инекчи С. Күндел 63 инектерден 63 бызааларны бүрүнү-биле камгалап алган өстүрүп турарлар. «Сталинчы орук» колхозта хойжулар Согаа Даткыр 178 хойдан 179 хураганнарны, М. Чамдыл 235 өшкүден 244 анайларны, чылгычы Ч. Херел 74 беден 74 кулуннарны, инекчи Б. Бабуулай 73 инектен 73 бызааларны камгалап алганнар. Көдээ Совет мурнакчы малчыннарның ажылының дуржулгаларын үргүлчү нептередип, районнуң хүндүлел самбыразынга чедир илередип турар. Ол чорук колхозчуларның күш-ажылга сорук киришкинин улам бедидип турар. Маңаа активтерниң ролю улуг ужур-дузалыг болуп турарын демдеглээри чугула.

Мөрен көдээ Советтиң ажылының чедиишкиннери ооң ажылчы чоннарбиле тудуш харылзаалыы-биле тайылбырлатынар. Чоннуң үүнүн дыннап, оларның арга-сүмелерин алыр чорук ажылга улуг идиглиг деп үвени суму Совединиң ажылдакчылары эки билгеннер. Ажылчы чоннарның хуралын чыл эгезинден бээр 3 удаа эрттирген. Баштайгы хуралга бот-онаалганың үндүрүүнүң дугайында тайылбырлыг илеткел кылган. Көдээ Совет эрткен чылдың бот-онаалгазындан кирген хөренгизи-биле «Кызыл сылдыс» колхозка 8000 ажыг номнуг библиотека бажыңын, «Сталинчы орук» колхозка эки дериглиг номчулга бажыңын садып берген. Олар ам колхозту суурларда культураның ёзулуг одаглары болуп берген. Бо чылгы бот-онаалга үндүрүүнүң 85 хуузун хавырып алган, ооң-биле ийи эмнелге салбырының септелгезин кылыр деп шиитпирлээн.

Үстүнде демдеглетинген чедиишкиннер көдээ Советтиң удуртукчуларының, депутаттарының сеткилин оожургадып болбас ужурлуг. Мөрен көдээ Советиниң мурнунда ам-даа хөй чедир кылдынмаан сорулгалар туруп турар. Ылаңгыя «Кызыл сылдыс» колхозта электростанцияның күжүн четче ажыглавайн турар. Ында пилорама ажылдавайн тудуг ажылынга шаптыктаашкынны болдуруп турар. Малдың янзы-бүрү аарыглары-биле демисел кошкак тургустунган. Колхозчуларның ортузунда агро-зоотехниктиг танылыга ажылдары база четпес тургустунган.

Көдээ Советтиң сорулгазы—бодунуң организас-массалыг ажылын улам экижидип, чедиишкиннерни улам быжыглап тургаш, колхозтарны организас ажыл-агый талазыбиле быжыглап, социалистиг көдээ ажыл-агыйны, ылаңгыя ниитиниң мал ажылын сайзырадыры, ооң продуктулуг чоруун бедидери дээш бүгү хемчегларни ап, колхозчуларның материалдыг чаагай амыдыралын соксаал чокка көдүрери болур.

В. ТУМЕТЕЙ.
Облкүүскомнуң улуг инструктору.

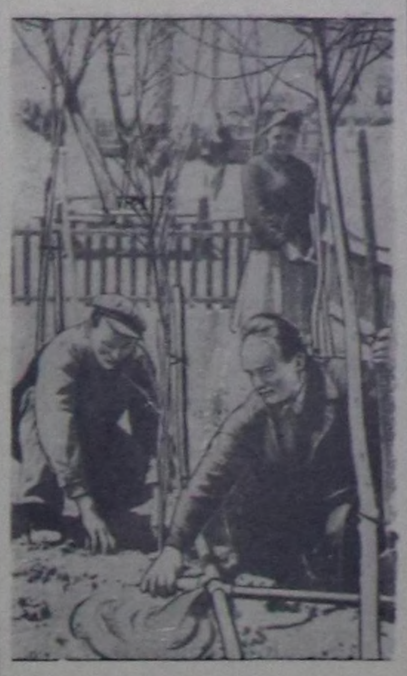

Хоорай чаагайжыдылгазынга облпотребсоюзтуң садыг базазы эки киржип турар. Эш Н. А. Рогов аныяк ыяштарны өстүрүп үндүреринге улуг кичээнгейни салып турар. Ол ыяштарны хүннүң-не суггарып, ыргак черлерин эдип турар. Ыяш суггарырынга хөй күш үндүрбези-биле чиңге демир хоолайны тургускан, олап суг боду агып турар.

Чурукта: эш Н. А. Роговтуң (оң талазында) ыяш суггарып олурары.

Чуруу **С. Феоктистовтуу.**

Хой дүгүн чидириг чокка ап турар

Чаа-Хөл районнуң Кара-Талда «Тиилелге» колхозтуң малчыннары хой дүгүнүң кыргылдазын чидириг чокка ажаап ап турар. Инек болгаш чылгы фермазының малчыннары түленди дүк чыылдазынче киргеш, баштайгы хүннерде 2 центнер хире дүктү алган. Хой фермазының ажылдакчыларындан 23 кижи хол хачызыбиле, 12 кижи электрижиткен машиналар-биле дүк кыргылдазынче киргеш, каракульчутунган хой бүрүзүнден 3,8 килограммны, чартык кадыг дүктүг хойлардан 2,5 килограммны, бөдүүн хойлардан 750 граммдан куду эвес дүктү, азы хой бүрүзүнден ортумаа-биле 2 килограмм дүктү кыргып ап турарлар.

Дүк кыргылдазының баштайгы үезинде эш Кара-кыстың 289 хойлары чартык тонна ажыг, эш Чолдак-оолдуң 100 ажыг кошкар, хуналары 218 килограмм дүктү берген. Дүк кыргыырынга эштер Чүсүк, Попук, Хөкпеш, Күске, Дагба болгаш өске-даа малчыннар мурнакчы болуп турар.

Ол ажылдарга холбаштыр кыргыттынган малдың чуулдазын үргүлчүлеп, 1814 хойларны чайлаглаарынга белен кылдыр тарып эмнээн.

К. САНДЫЙ.

РЕДАКЦИЯГА ЧАГААЛАР

Хоорайга автобус шимчээшкинин чурумчудар

Кызыл хоорайның иштинге ыңай-бээр аргышкан чонну хандырары-биле улуг автобустарның чоруп турары кончуг өөрүнчүг. Ындыг болза-даа, оларның шимчээшкинин план ёзугаар чөп таарыштырбаанындан чоннуң аргыжылгазын чогуур негелдезинге чедир хандырбайн турар.

Чедир кылдынмаан, дески эвес кудумчуларга улуг болгаш аар деңзилиг атобустарның рессоралары үргүлчү сынып, машинаның техниктиг эдилелинге болгаш дүрген чоруурунга улуг хоралыг болуп турар. Ооң уъжун автобустуң ремзаводче чоруурун апрельде, аэропортче чоруурун май 17-де соксаткан. Автобус манаар черлерде сандайлар тургуспаан, уруглуг иелер аңаа келгенде 30—40 минута дургузунда бут кырынга тура манаар чоруктар таваржып турар. Чижээ, май 16-да ийи чаш уругларлыг бир хереэжен кижи алгы заводунче чанар дээш автобусту АТК чанынга 35 минута иштинде холга уруун тутпушаан, бут кырынга тура манап чадааш, автобустуң чоруур орудунче кылаштап бадыпкан. Ындыг таварылгалар үргүлчү болгулап турар.

Кызылдың транспорт конторазының баштаар чери (даргазы эш Жигалов) хоорайда бүдүрүлге болгаш албан черлериниң ажылдакчыларының ажылдаар, чемненир, дыштаныр шактарынга таарыштыр автобустарның соксаал чокка ажылдаарын өөренип көрбейн, ооң шимчээшкининиң талазы-биле контрольду чоруттайн турар. Автобустарның доктаар черлерин, келир болгаш чоруур шактарының дугайында расписание чок. Ооң уламындан улус үүгле автобусту көрүп кааңда ам кээп тевидеп маңнаар, а чамдыкта автобуска идегээш, ажылының шагындан хожудаар чоруктар база-ла таваржып турар. Чижээ, апрельдиң сөөлгү чартыында эш Игнатьева дүштеки чем үезинде ажылдан 25 минута хожудаан дугайында чылдагаанын хомудал дептеринге бижиирин кондукторлардан негеп турган. Бо талазы-биле чоннуң негелдезин хандырар, хоорайның кудумчуларын экижидер, автобустарны соксаал чокка ажылладыр херек.

З. ОЮН-ООЛ.

Таныдылга ажылын күштелдирер

Бай-Тайга районда чагыткан солуннарны эзлеринге чедиреринче, чон ортузунга чорудар таныдылга ажылынче улуг кичээнгей салдынмайн турар. Ооң чижээн «Дөң-Терек» колхозта байдал-биле көргүзүп болур. Элээн хөй колхозчулар «Шын», «Тыванның аныяктары» солуннарны чагытканнар. Ынчалзажок солуннарның тарадылгазы организастатынмаан. Часкы тарылга үезинде солуннар шуут келбестей берген. Ооң чылдагааны мындыг болган: колхоз даргазы эш Куңгаа тарылга үезинде солуннар дажыглаар чай чок дээш почтачы эш Озук-оолга ъзт бербээни-биле ындыг болган. Колхозта библиотека база бар. Ооң эргелекчизи эш Салчак Севил чоннуң номдан билиглерни шиңгээдип алырынга база сагыш салбайн турар, номнар шоочалыг шкафта ажыглал чок чыдар хирезинде эш Севил ажыл төлевирин доктаамал ап турар.

Ол колхозта радио чок. Ынчангаш лекциялар, илеткелдер номчулгазы, беседалар эртирери дыка чугула. Ындыг болза-даа таныдылга ажылының ол хевири база чорбайн турар. Колхозчулар үш ай дургузунда чаңгыс-даа катап кино безин көрбээннер.

Чон ортузунга таныдылга ажылын чорудуп болур кижилер колхоз девискээринде бар. Чижээлээрге, эмнелге пунктузунда фельдшер эш М. Курдюкова бодунуң ажылының талазы-биле таныдылга ажылдарын кылыр хамаан чок, эмнелге дузаламчызын көргүзери эргежок чугула аарыг кижилериниң чалаан черинге безин барбайн турар.

Чон ортузунга чорудар таныдылга ажылын күштелдиреринче кичээнгей салыры партия, комсомол болгаш культура-чырыдыышкын черлериниң чугула сорулгазы бооп турар.

Н. ТЮНДЕШЕВ.

Колхозчуларның күш-хүннерин шын санаар

Колхозтарга күш-ажылды шын организастаарда колхозчуларның кылган ажылдарының хемчээлин болгаш шынарын хүн-бүрү контрольдааары-биле кады колхозчу бүрүзүнүң ажылдап алган күш-хүннерин чогуур өйүнде шын санап бээри улуг ужур-дузалыг.

Колхозчуларның кылган ажылының түңнелин болгаш оларның чеже күш-хүннерни ажылдап алганын Өвүр районда «Совет Тыванның 5 чылы» колхозтуң баштаар чери, ылаңгыя ында тудуг бригадазының бригадири эш Доржу биче-даа сонуургавайн турар. Чижээ, эрткен чылын Ирбитей аксынга күскү тараа ажаалгазынга ажылдап турган 10 кижи составтыг бөлүктүң ажылдаан күш-хүннериниң даңзызын аңаа учёчик болуп турган Туман-Бадыгыр биле Сундуй олар харысалга чогубиле чидирген. Колхозчуларның ынчаарда ажылдап алган күш-хүннери колхозтуң отчёдунда кирбээн. Ол ышкаш байдал ам-даа колхозта үргүлчүлеп турар. Тудуг бригадазында ажылдап турар тудугжуларның күш-хүннерин тудуг бригадири эш Доржу биживейн турары-биле тудугжулар чеже күш-хүнү ажылдап алганын билбейн турарлар.

Көдээ ажыл-агый артельдериниң Уставын хажыдып, колхозчуларның хууда сонуургалын үреп турарларга шыңгыы харысалганы көргүзерин болгаш колхозта учёт, отчёт ажылдарын үндезини-биле экижидерин колхозчулар негеп турар.

В. КЫРГЫС.

ЭРТЕМ БОЛГАШ БОЙДУС ТЕМАЛАРЫНГА БЕСЕДА

УЙГУ БОЛГАШ ДҮШ*

II. Уйгунуң гигиеназы болгаш корум-чуруму.

Уйгу кижиниң кадыкшылынга чугула ужур-дузалыг. Чүгле уйгу үезинде мээ ёзулуг дышты алыр болгаш удувайн турар үеде чидирген чидириглерин долдуруп алыр. Уйгу мээниң шагзырап туруптарындан камгалап турар болгаш нарын, үрелиичел нерви клеткаларын оларның эмин эртир хөлзеп хөделиринден үрелип, өлүр чоруун баш бурунгаар болдурбайн турар.

Бо бүгү-биле холбаштыр чамдык кижилерниң уйгузу баксырап, үрелир, ооң уламындан ол кижилерниң ниити байдалынга таарымча чок саълдарны болгаш ажылдаар аргамергежилин кудуладыр дүвүрээзиниг баксыраашкын тыптып келири билдингир. Уйгунуң баксыраашкыны ийи кол хевирлерге илеретинип турар: эмин эртир удууру болгаш уйгу келбестээри. Оларның ең хөй-ле эмин эртир шагзырап турары-биле холбашкан турар азы таарымча чок байдалдарга эртип турар шын эвес организастатынган уйгу оларның чылдагааны болуп турар.

Чамдык таварылгаларда, кижи четчир үеде удуза-даа, уйгу келир байдалга таваржыр; ол кижиниң уйгузу үргүлчү келиксээр, мынчангаш эки ажылдап шыдавас болур. Чамдыкта уйгу келир чорук ажыл хүнү эгелээри билек, кажан ол кижиге кандыг-даа чылдагаан чок турда эгелээр. Чамдык таварылгаларда уйгу келир чорук үүнүң-биле тайылбырлатынарыл дизе, чамдык кижилерге уйгудан сергек байдалче болгаш идепкейлиг ажыл-чорудулгаже шилчип кирери саадааашкыннар-биле оожум болуп турар болгаш ажылче кирериниң» тодаргай үези негетинер. Мындыг таварылгаларда ажылче идепкейлиг хөделип кирбишаан, уйгу келир чорукту күзел-соруктуң күжү-биле ажып тиилээр херек. База ол ышкаш уйгунуң артыышкынын тарадып чок кылып турар медерел системазын сергедип, хөделдирип турар эртенги гимнастиканы үргүлчү кылыры дузалап турар.

Өске таварылгаларда уйгу келиксээр чорук эмин эртир шагзырап турупканының түңнели бооп, нерви системазының идепкейлиг ажыл-чорудулгазындан ону аңгылап турарының чепсээ болур болгаш камгалакчы характерлиг болуп турар. Ону ажып тиилээриниң оруу болза, ооң чылдагааннарын чайладыры болур. Түр дыштанылга болгаш шын организастатынган күш-ажылдың чуруму эргежок чугула.

Уйгу чок деп адап турар уйгунуң ол үрелиишкининге таварышкан кижилер дыка аар байдалдыг эрттирип болур. «Уйгу чок» деп сөстү уйгунуң шуут читкени кылдыр санап болбас. Уйгу дыка келиксеп, ону дыка негеп турза-даа, кижи чедир удуп шыдавас, уйгунуң ынчаар үрелгениниң дугайында чугаа чоруп турар-дыр. Уйгу чок чорук янзы-янзы хевирлерге илеретипип турар. Оларның кадары: уйгуже кирип турар үеде көстүп турар үрелиишкин (үр үргүлчүлелдиг берге удуушкун), долу эвес, шала, үзүктелдиг уйгу болгаш эрте оттуру.

Кижи уйгудан качыгдап, ону негеп турза-даа үр-ле удуп шыдавас болгулаар. Ооң-биле ол кижи дыка бергедээр болгаш уйгуже дүрген болгаш ханылап кирер бодунуң аргазын аар таарыштырып турар. Уйгу чок чоруктан болган кандыг-бир аар уржуктар болбас-даа болза, ону үргүлчү-ле дүвүредип турар.

Уйгу чок чоруктуң болуушкуннары таарымча чок болгаш аар-даа болза, ындыг сезиглелдер үндезин чок болур. Уйгу чок чоруктан качыгдап турар кижилер ооң багай уржуктарын эмин эртир улгаттырып турар. Олар уйгу чок болуп эрттирген үезин шын үнелеп билбес болгаш олар ону херек кырында турганындан хөй кылдыр санап турарлар. Бодунуң уйгузунче бедик болгаш дүвүренчиг угланыглыг кичээнгейни салыр чорук болза, кижи үр үениң иштинде удувайн чыдар байдалдың чылдагааны болур. Ең дээрези-ле оожум чыдар, а ынчааргa уйгу боду чедип келир. Бир эвес кижи каранғы болгаш ыытшимээн чок черге оожум чыдар болза, ол кижи бодунуң нерви системазынга улуг дышты берип турганы ол болур деп үвени бодап көөр херек.

Дүвүренчиг, ханы эвес, үргүлчү үстүп, оттун турар хевирлиг уйгу чок чоруктуң болуушкуннары ийи хевирлиг бооп болур. Чамдыкта уйгунуң үргүлчү үзүктелип, оттуп турары ооң онза сергек оттуучалы-биле тайылбырлатынар, ындыг таварылгада кижи чөгенчиг даштыкы анчыгзыныышкыннардан безин отту бээр. Олар ооң аңгыда ооң хөделдирикчизи иштики тема-биле чалгыг хевирлиг солуушкун-биле нөмектешкен уйгу моондакталыышкынының туруш чогу-биле тодаратынар. Бир эвес бирги таварылгада удуп турар кижиге долгандыр турар байдалынга долу оожургалды тургузары эргежок чугула турган болза, а ийигизинге—уйгу мурнунда нерви системазын хөделдирер бүгү чүүлдерни угаан-биле күжениишкиниг кичээлдээр чоруктарны, орайтадыр кинолап, театрлаар болгаш өске-даа таарымча чок чүүлдерни чайладырынче онза кичээнгейни салыр херек.

Эрте отту бээр чорук деп адап турар оттуушкуннуң үрелири хевирде уйгу чок чорук эвээш таваржып турар. Улгады берген кижилерге эрте оттур чорук уйгуга хереглелдиг анаа эвээжээни-биле тыптып болур болгаш ону аарыглыг болуушкун кылдыр көрбес. Чамдыкта эрте оттур чорук күш-ажылдың болгаш амыдыралдың мурнунда байдалдары-биле холбаштыр эрте шактарда оттур эргi чаңчылың катап тургузарындан чылдак бооп болур. Өскерли берген таварылгаларда, удуп эгелээри орай шактарда-даа болза, ол чаңчылды үрээри канчап-даа болдунмас. Бир эвес күш-ажылдың болгаш амыдыралдың эртеги байдалдары-биле эрги корум-чурумну долу катап тургузуп шыдавас болза, ынчаарда эмчиниң дузазын хереглеп болур. Уйгу келдирер эмнерни бир—ийи хүннериниң дургузунда ижер чорук доктаай берген чаңчылды үзүп, уйгунуң четчир санныг үргүлчүлелин болгаш чогуур өйүнде оттурун хандырып шыдаар. Ынчалза-даа эмчиниң айытпааны уйгу келдирер янзы-бүрү эмнерни ажыглаарын шуут болдурбас деп үвени бодап чоруур херек.

Уйгу күштерниң болгаш кадыкшылдың үнер дөзү болзун дээш, ону канчаар организастаза экил? Ону боттандырарда арыг-шеверниң кандыг чурумнарын сагыза экил?

Уйгунуң хемчээлин болгаш чурумун доктаадырда баштайгы айтырыг болза, кижиниң кадыкшылын деткин тударынга кижи уйгуну чеже шак удуза эргежок чугулал. Ол айтырыгны харыылаары ындыг-ла белен эвес. Чамдык таварылгаларда уйгунуң ханызын барымдаалап тургаш, ооң үезин кызырып турар деп үвени база бодаар херек. Оон аңгыда аңгы-аңгы кижилериниң уйгуга хереглели база-ла аңгы-аңгы болуп, чайгылып турар. Маңаа кижилериниң назыны, кижизидилгези, чаңчылы болгаш амыдыралының байдалы улуг ужур-дузалыг болур. Кижи улгаткан тудум-на, ооң уйгуга негелдези бичеленип турар деп чурумга доктаатынып болур. Бир эвес чаа төрүтүнген уруг колдуунда-ла амыдыралдың «уйгучу» хевирин эрттирип, дүн-хүннүң дургузунда 22 шак чедир удуп турар болза, кырганнарга чамдык таварылгаларда 5—6 шак удууру четчир, ол удуурда ханы уйгу болуру база үргүлчү эвес. Улуг кижи дүн-хүннүң дургузунда 7—8 шактарда удуур ужурлуг. Кадыкшылга хора-когарал болбазын дээш, кижилер ол хемчегниң кайы-даа талазынче уйгуну чайгылдырып болур.

Уругларның дүн-хүн дургузунда удуур хемчээн доктаадыры дыка белен. Уруглар 2—4 харлыында 15—16 шактардан эвээш эвес, 4—7 харлыында—12 шактарда, 12—16 харлыында 8½—9 шактарда удуур ужурлуг. 4—5 харга чедир уруглар чүгле дүне удуур эвес, харын хүндүс каш шактарда удуур ужурлуг. Дыка минниичел болгаш кошкак нерви системалыг болуп тургаш, олар күштүг шагзырап турар болгаш мынчангаш улуг кижилерге деңнээрге оларның уйгуга хереглели хөй болур. Оон аңгыда, уйгу үезинде уругларның чүгле нерви системазы дыштанып, күжү катап тургустунуп турар эвес, харын колдуунда өзүлдезиниң чорудулгазы болуп эртип турар.

Хөй кижилерге оларның амыдыралының аайы-биле чамдык кижилер дүнеки үеде уйгузун удуур арга чок болуп турар, ооң уламындан ол кижилериниң кадыкшылынга когарал таваржы бербес ыйнан деп айтырыгны сонуургап турарлар. Ол айтырыгга медицина эргелели тодаргай харыыны берип турар. Янзы-бүрү профессияларның—демирорукчуларның, эмчи ажылдакчыларының, дүнеки эзлчегде ажылдап турар бүдүрүлгечилериниң кадыкшылын өөренип көөргө улуг кижилериниң дүнеки уйгузун хүндүскү уйгу-биле солуурга оларның кадыкшылынга кандыг-даа когарал чок деп үвени көргүскен. Оларга чүгле өйүнде удуур үени үзүп бээр болгаш хүндүскү шактарда долу үнелиг уйгу удуур ёзулуг эки байдалдарны тургузар херек.

Ындыг бадыткал улуг кижилерге шын болуп турар. Уругларның дүнеки уйгузун хүндүскүзү-биле солуурга хоралыг. Уруглар бир эвес улуг кижилер-биле кады 10—12 шакка чедир олурар болза, оларның кадыкшылынга база багай илерээшкинни берип турар. 9 хар чедир уруглар 8—9 шактарда удуп чыдып алыр ужурлуг. Дүнеки уйгудан аңгыда, уругларга хүндүскү уйгу база-ла ажыктыг. Хүннүң дургузунда таарымчалыг үеде улуг кижилер, ылаңгыя дүне багай удуур азы эрте оттур кижилер хүндүс бир—ийи шакта удуп алыры база ажыктыг. Долу шыырак кижилер хүндүскү уйгуну чем сөөлүнде үеде эвес, а чем мурнунда удуп алыры ажыктыг. Кижи бодун тодаргай шактарда удуур болгаш оттуп турар кылдыр өөредип алыры чугула. Күш-ажылдың байдалдары-биле холбашкан (дүнеки эзлчеглер, дежурныйлар) үезинде уйгунуң өскерлип турар чурумун өскерлип турар кылдыр тургусса-даа, шыңгыы чурумну болгаш системаны барымдаалап тургузуп алыр херек.

Уйгу долу үнелиг болзун дээш, ооң мурнунда чамдык чурумнарны сагыыры ажыктыг.

(Төнчүзү 4-кү арында).

*) Эзеи апрель 11-де үнген № 74 „Шын" солунда.

Францияның Коммунистиг партиязының XIII съездизи

ПАРИЖ. (СЭТА). Францияның Коммунистиг партиязының XIII съездизиниң июнь 3-теги кежээки хуралын Марсель Кашен даргалаан болгаш Жак Дюклонуң илеткелиниң талазы-биле санал эгелээн.

Июнь 4-түн эртенги хуралын политбюронуң кежигүнү Этьен Фажон даргалаан болгаш Жак Дюклонуң илеткелин чугаалажып көөрү үргүлчүлээн. Санал берген төлээлер чазактың даштыкы политиказын өскертиринче, Францияның национал хамаарышпас чоруун катап тургузарынче, тайбыңны болгаш чурттуң айыыл чок чоруун хандырарынче бүгү француз улустуң тиилетирбес күзел-чүткүлүн онзалап демдеглээн. Француз ажылчын аңгы «европаның камгалал ниитилежилгезин» ойтур шаварының эргежок чугулазының дугайын бүрүнү-биле медереп билип турарын ораторлар демдеглээн.

Эртенги хуралга 6 төлээлер санал берип, «европа армиязынга» удур демиселге-даа, Вьетнамга тайбың дээш база ажылчы чоннарның экономиктиг негелделерин камгалаары дээш демиселге-даа коммунистерниң болгаш социалистерниң хөделишкиннериниң чаңгыс эвиниң дугайында айтырыгже улуг кичээнгейни угландырганнар.

Съездизиниң хүндүскү хуралын политбюро кежигүнү Раймон Гюйо даргалаан. Ол политбюро кежигүнү Этьен Фажонга сөс бээрге, ол Францияның Коммунистиг партиязының XIII съездизинге Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң чорутканы дараазындагы байырлыг бижикти номчаан.

ФРАНЦИЯНЫҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ XIII СЪЕЗДИЗИНГЕ

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди Францияның Коммунистиг партиязының XIII съездизинге акы-дуңманың байырын чедирип тур.

Францияның ажылчын аңгызының шылгатынган баштыңчызы—Францияның алдарлыг Коммунистиг партиязы тайбың, демократия болгаш национал хамаарышпас чорук дээш бодунуң соксаал чок демисели-биле калбак улус массаларның иштинде кайгамчык алдар-атты болгаш бүзүрелди чаалап алган.

Францияның ажылчын аңгызы болгаш ажылчы чону Францияның Коммунистиг партиязының удуртулгазы-биле боттарының амыдыралчы эрге-ажыктары болгаш демократтыг хосталгалар дээш, америк империализмниң чуртту кулданып алырынга удур чедиишкинниг демисежип турар.

Францияның Коммунистиг партиязы чаа дайынның айыылынга удур, шериг бөлүглежиишкиннерин тургузарынга болгаш чепсегленишкиннерни эндере бүдүреринге удур, тайбың болгаш Европага база бүгү делегейге айыыл чок чорукту быжыглаары дээш француз улустуң демиселиниң бирги одуруунда чоруп турар. Француз коммунистер Францияның бүгү ёзулуг патриоттарын сорук киирип, боттарының соо-биле эдертип бар чыдар.

Национал хамаарышпас чорукту болгаш ажылчы чоннарның амыдыралчы эрге-ажыктарын камгалаарының, ажылчын аңгының хөделишкиннериниң чаңгыс эвин организастаарының болгаш чурттуң бүгү патриоттуг күштерин сырый каттыштырарының, бодунуң хүрээлеңин быжыглаарының болгаш партияның кежигүннерин марксизм-ленинизм ёзузунга кижизидериниң херээнге, тайбың демократтыг болгаш социалистерниң хөделишкиннериниң чаңгыс эвиниң дугайында айтырыгже улуг кичээнгейни угландырганнар.

Францияның Коммунистиг партиязы чаа-чаа чедиишкиннерлиг болурун Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди күзеп тур.

Француз ажылчын аңгының болгаш Францияның бүгү ажылчы чоннарының мурнакчы отряды—Францияның Коммунистиг партиязы делгерезин!

ССРЭ-ниң болгаш Францияның улустарының аразында найырал делгерезин!

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди.

Ол байырлыг бижикти съездиниң төлээлери Совет Эвилелиниң улуг Коммунистиг партиязының болгаш оон Төп Комитединиң алдары дээш диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле байырлап хүлээп алган. Шупту төлээлер туруп алгаш, «Интернационалды» ырлаан.

Этьен Фажон байырлыг бижикти номчааш, француз коммунистерниң болгаш Францияның ажылчын аңгызының мурнундан Францияның улустары Совет Эвилелинге удур кажан-даа чаалашпас дээрзиниң дугайында Морис Торезтиң сураглыг сөстерин катаптап чугаалаан. Совет Эвилелиниң улузунга хамаарыштыр француз улустуң найыралының ол илерелин төлээлер диңмиттиг адыш часкап байырлаан.

Чоокта чаа Италияның Милана хоорайынга бүгү-делегейниң 32-ги ярмарказы болуп эрткен. Аңаа 38 чурттар киришкеннер. Ажыл-херекчи бөлүктерге Совет Эвилелиниң ярмаркага киришкени улуг сонуургалды болдурган.

Чурукта: совет павильоннарда келген көрүкчүлериниң ында делгелгелер-биле таныжып турары.

СЭТА-ның пресслишези.

Румыния-биле ГДР-ниң аразында бараан солужар болгаш төлелгелер дугайында протоколга ат салганы

БУХАРЕСТ. Румын Улус Республика биле Герман Демократтыг Республиканың аразында 1952—1953 чылдардагы узун хуусаалыг дугуржулгаларга үндезилээш 1954 чылда бараан саарылгазының болгаш төлелгелериниң дугайында дугуржулгага 1954 чылдың июнь 1-де ат салган.

Ол протоколду ёзугаар Румын Улус Республика Герман Демократтыг Республикага руданы, нефтини, нефть продуктузун, металлургия үлетпүрүнүң продукциязын, химикалияны, ус-тывыш үлетпүрүнүң кылыгларын болгаш өске-даа бараанларны бээр.

Герман Демократтыг Республика Румын Улус Республикаже чиик үлетпүрге херектиг чиг-этти, аъшчем, пөс-таавы болгаш химия үлетпүрүнге дериглерни, көдээ ажылагый машиналарын болгаш артык кезектерин, электритехника болгаш оптика аппаратураларын, химикаляларны болгаш калбак хереглелдиң янзы-бүрү үүлдерин үндүр сөөртүр.

(СЭТА).

Чарли Чаплинге тайбыңның бүгү-делегей шаңналын тывысканы

ЖЕНЕВА. Июнь 3-те тайбыңның бүгү-делегей шаңналын тыпсырының талазы-биле Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң жюризиниң секретары Хорхе Саламеа Веркорга, тайбың талалакчыларының швейцар комитединиң даргазы Андрэ Боннарга, а ол ышкаш англи профессор Сингиге үдедип алгаш, Лозанн чанында Вевэде чурттап турар сураглыг англи киноартизи Чарли Чаплинге чораан болгаш улустар аразының найыралының херээнге шылгарангай чогаадылга салыышкыны дээш Чарли Чаплинге тывыскан 1953 чылдагы тайбыңның бүгү-делегей шаңналының дипломун аңаа тывыскан.

(СЭТА).

Даштыкыда ажыл соксадыышкынының шимчээшкини

НЬЮ-ЙОРК. Ассойшиэйтед Пресс агентилелиниң корреспондентизиниң медээлеп турарын ёзугаар алырга, «Юнайтед фрут компани» деп америк компанияга хамааржып турар банан плантацияларының 25 муң ажылчыннарының апрель 30-де эгелээн ажыл соксадыышкыны Гондураста үргүлчүлеп турар.

РИМ. «Унита» солуннуң медээлеп турары болза, ажыл төлевирин бедидери, күш-ажылдың байдалын экижидери дээш үлетпүрүнүң, көдээ ажыл-агыйның ажылчы чоннарының ажыл-соксадыышкыны Италияда болуп турар.

Ажыл соксадыышкыннары, ылаңгыя Моденада «Аччаерие Э Феррьере» деп металлургия заводунга, Туранде «Суперга» деп машина тудуушкун заводунга, Нови Лигурда (Алессандрия можуда) «Ильва» деп машина тудуушкун заводунга, Вальданьда (Виченица можуда) «Марцотто» деп пөс-таавы бүдүрүлгезинге болган.

Соңгу Италияның 9 можуларынга: Пармага, Моденага, Венецияга, Веронага, Мантуяга, Равеннага, Кремонага, Миланга хөлечиктерниң ажыл соксадыышкыны болган. Феррара болгаш Падуя можуларынга болган хөлечиктерниң дөрт хонук ажыл соксадыышкыныныың түңнелинде помещиктер хөлечиктериниң ажыл төлевирин бедидерин чөпшээрежип, дүжүп бээр чорукка четкеннер.

МОНТЕВИДЕО. Июнь 1-де Уругвайның металлургия үлетпүрүнүң ажылчыннары ажыл соксадыышкыны кылган, аңаа муң-муң кижилер киришкен. Ол ажыл соксадыышкыны ажыл төлевирин бедидери дээш, амыдыралдың өртээниң улгадып турарынга удур демиселдиң лозунгузунуң адаа-биле эрткен. Ажыл соксатканнар чазактың политиказынга удурланыышкынны илередири-биле парламент бажыңының чанынга кежээ чыылган болгаш парламент франкцияларының мурнунга боттарының негелделерин кылганнар.

(СЭТА).

Женева чөвүлел хуралын долгандыр

ЖЕНЕВА. **(СЭТА-ның тускай корр.).** Бар медээлер ёзугаар алырга, Индий-Кыдатка тайбыңны катап тургузарының дугайында айтырыгны 9 төлээлериниң чугаалажып көөрү үргүлчүлээн июнь 3-теги хуралынга Индий-Кыдатка дайын чорудулгаларын соксадырының дугайында дугуржулганың күүселдезин хынаар органнарның болгаш ол органнарның эргехүлээлгелериниң дугайында Вьетнамның Демократтыг Республиказының төлээлериниң туружун Кыдат Улус Республиканың төлээлери деткээн.

КУР-ның төлээлериниң саналоналын ёзугаар алырга, холушкак органнар болгаш нейтралдыг чурттарның төлээлекчилериниң тургустунар делегей органы бодунуң ажыл чорудулгазын чергелештир чорудар болгаш оларның иштинден чаңгызыдаа өскезинге чагыртпас ужурлуг. Дайын чорудулгаларын соксадырының дугайында дугуржулганың боттаныышкынын хынаарын холушкак комиссиялар боттандырар ужурлуг, чүге дээрге, ында ол дугуржулганы чарган ийи талалар кирип турар, ындыг болганда ону сагыыры оортан чүмү-биле хамааржыр. Талаларның аразынга дугуржуушкун болдунар аргажок болгаш ында кирип турар ийи талаларның аразынга маргылдаага холушкак комиссиялар шиитткекчилер болуп шыдавас дээрзиниң дугайында бадыткалдың барымдаа чогун КУР-ның төлээлекчизи айыткан. Ол чижек кылдыр Диен-Биен-Фудан аар балыглатырганнарны көжүреринiң дугайында ийи талаларның аразында дугуржулганы аңаа кергүскен. Ол дугуржулганы талаларның бирээзи үреп-даа турган болза, ол алызында барып күүсетинген болгаш аар балыглатырганнарны көжүрген-даа.

КУР-ның төлээлериниң санал-оналын ёзугаар алырга, нейтралдыг күрүнелериниң комиссиязы кандыгыл дээрге, ол комиссия дайын чорудулгаларын соксатканының соонда Индий-Кыдатче дашкаартан шериглерни болгаш шериг ок-чемзээн киир сөөртүр чорукту болдурбазының кол харыысалгазын эдилээр ужурлуг. Оон-биле кады Индий-Кыдаттың бүгү кургаг чер кызыгаарларын дамчыштыр, бүгү порттарны болгаш далай кызыгаарларын дамчыштыр, а ол ышкаш агаар-биле чаа шериглерни болгаш ок-чемзекти дажыглаарын хорудгаар апаар.

Нейтралдыг күрүнелериниң комиссиязы Лаоске болгаш Камбоджага база-ла Вьетнамга ышкаш ындыг эрге-хүлээлгелерни күүседир ужурлуг. Бир эвес ынчанмас болза, даштыкы күрүнелер, хамыктың мурнунда Каттышкан Штаттар боттарының шериг базаларын Лаоска болгаш Камбоджага тургузуп ап, оортан Вьетнамга кыжаны бээр апаар ийик. Оон-биле Кыдат Улус Республика кажан-даа чөпшээрешпес.

Нейтралдыг чурттарның саналдатынып турар комиссиязы бодунуң мурнунга харыысалга хүлээр апаарыл дээрзиниң дугайында айтырыгны француз төлээлериниң талазындан көдүрүп үндүрген. КУР-ның төлээлери ол айтырыгга харыы билдингир деп айыткан. Нейтралдыг чурттарның комиссиязы харыысалганы Индий-Кыдатка дайын чорудулгаларын соксадырының дугайында дугуржулганы күүседириниң магадылакчылары болур Женева чөвүлел хуралының киржикчилери—тос күрүнелериниң мурнунга эдилээр ужурлуг.

(СЭТА).

БРАЗИЛИЯДА ҮЕР

МОНТЕВИДЕО. Бразилияның «Коррейо да Манья» солунунуң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, Бразилияның Парана штадынга чартык ай хире үргүлчүлээн улуг чайыктың түңнелинде күштүг үер болган. Хөй-хөй чурттакчылыг черлер сугга алыскан, оларның чурттакчылары аъш-чем болгаш медикаментилер чок болуп турар. Көдээ ажылагый культураларының дужүду суггa бүрүнү-биле алыскан. Чер бажыннарга чурттап турган муң-муң ядылар чурттаар чер чок арткан.

(СЭТА).

ХРОНИКА

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму эш **Иван Григорьевич Сысоевти** ССРЭ-ниң Данияда онза болгаш бүрүн эргелиг элчининге томуйлаан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму эш Михаил Сергеевич Петровту оон өске ажылче шилчээни-биле холбаштыр ССРЭ-ниң Данияда онза болгаш бүрүн эргелиг элчини хүлээлгеден хостаан.

Харыысалгалыг редактор Д. О. БЕГЗИ.

Пхеньян-Пекин аразында демир оруктун дорт харылзаазы

ПХЕНЬЯН. Июнь 3-те хүндүскүнүң 12 шак турда Пхеньянның вокзалындан Пхеньян—Пекин аразының дорт оруунуң бирги поездизи үнген. Пхеньян—Пекин аразының поездизи неделяда ийи катап үргүлчү чоруур. Кыдаттың найыслалынга ол 34 шак болгаш чеде бээр.

(СЭТА).

Кыдаттың ховуларында

ШАНХАЙ. Гуансижибао солуннуң медээлеп турарын ёзугаар алырга, эрткен чылын Гуанси можуга 1952 чылга бодаарга 22 хуу хөй шөлге кызылтасты тараан, а можунуң чамдык районнарынга ол культураның шөлү элээн каш катап улгаткан. Амгы үеде тараачыннар чер болганда күзүн чашкан кызылтастың бай дүжүдүн ажаап ап турарлар. Чижээ, можунуң барыын талакы кезээниң 23 уездилериниде кызылтастың ортумак дүжүдү 1953 чылдыындан 43 хуу хөй болуп турар.

(СЭТА).

УЙГУ БОЛГАШ ДҮШ

(Төнчүзү. Эгези 3-кү арында).

Удуур мурнунда бир—ийи шак бурунгаар күжениишкинниг угаан ажылың эвээжедир азы шуут соксадыры ажыктыг. Оожум удуп эгелээр азы бат боорда удуур, дүрген оттуучал кижилерге удуур мурнунда дүвүренчиг чугаалар чугаалажып, кижиниң сөөлгү сеансыларын, а ол ышкаш дүвүренчиг литература чугаалдарын номчуурун сүмелевес. Ол чурум уругларга онза чугула. Мынчангаш школачылар уроктарга белеткелдерни болгаш дүвүренчиг оюннарны удуур мурнунда 1—2 шак бурунгаар доозар ужурлуг. Бичии уругларга дүне коргунчуг тоолдар номчувазы эки. Кежээки чемни чемненген дораан удуурун сүмелевес, чем соонда $1^1/_2$—2 шак болгаш удудар херек. Кежээки чем эмин эртир байлак болбас, чиик хайылдыртынгыр чемнерден тургустунар, олче чидиг немелделерни холувас херек. Дүне янзы-бүрү хөделдирикчи суук чемнер, ажыг шай болгаш кофени ижиртпес (уругларга оларны ижиртирин шуут соксадыр). Аарый берген таварылгада эмнер бээрде, бир эвес эмни удуур мурнунда, 2—3 шак бурунгаар бээрин сактып чоруур херек, чүге дизе, эмде уйгуну моондактап болур хөделдирикчи вещественолар бар бооп болур. Удуур мурнунда арынны, холдарны, диштерни чуп аштаары эргежок чугула, эштир болгаш шыптынар хептерни агаарладып арыглаан турарын көөр херек. Чылыг суг процетуралары—ванналар, чылыг суг-биле шыва кудары, бут чууру эки удуурунга дузалаар деп чүвени бодап чоруур херек. Сугнуң соок процетуразы дедир болуп эки уйгага саат болуп, хөделдирикчи болур. Мынчангаш соок суг-биле кудуушкунну болгаш дүрбүүшкүнү дүне эвес, а эртең кылыр херек. База ол ышкаш гимнастика мергежилгелерин удуур мурнунда кылбаза эки, ынчалза-даа үр эвес, чиик, шагыранчыг эвес селгүүстээшкин ажыкты чедирип турар.

Долу үнелиг кадык уйгуну тургузарынга удуур бажыңның агаарының арыын болгаш өйүнде температуразын сагыыры онза чугула ужурдузалыг. Бүдүн чылдың иштинде ажык форточкалыг өрээлге удуур кылдыр бодун өөредип алыр болза кончуг ажыктыг. Бир эвес өрээлдиң өйүнде температуразын 17—18 градус чылыг тургузарын сүмелеп турар болза, а уйгу үезинде ол бичии куду болуп, 14—15 градус бооп болур. Чылыг чоорган-биле эки шугланып алыр херек. Орун эмин эртир кыска-даа, чиңге-даа эвес, четчир таарымчалыг болур ужурлуг. Аңаа таарымчалыг матрацты, аргалыг болза пружиналыг азы дүктен кылган матрацты шилип алыр херек.

Куш дүгү дөжекти ажыглаары хоралыг. Эмин эртир чымчак, магаботту дыка изидип турар дөжек таарымча чок. Ынчалза-даа чымчак, бедик болгаш таарымчалыг сыртык эргежок чугула. Дөжек чүүлүн үргүлчү ыяавыла агаарладыр, а шыптынар болгаш иштики хетпи үргүлчү солуур. Дүнеки хеп болза, чиик, эки чугдунгур пөстең кылган болур болгаш таарымчалыг, хос болур.

Кижилер удуп тура, канчаар-даа чыдып алыр. Улуг кижилерге ол чорук кандыг-даа кызыгаарлаашкын чок. Доңгайып алгаш, иштин базып алгаш удуур чорук уругларга хоралыг. Эмиг эмер болгаш мырыңай чаш уругларны ийи талаларын солуштуруп, чамдыкта бир, а чамдыкта өске талазы-биле чыдар кылдыр салыры ажыктыг. Бир эвес чаш уруг ойталап чыдар болза, уйгузу-биле огуруп, эмген, чиген чүвезин кузуптуп болур. Мындыг чыдыш үезинде өкпени агаарладыры бергедей бээр. Уйгу үезинде холдарын чоорган даштынга салып алган чыдар кылдыр уругларны чаңчыктырып өөредири эргежок чугула.

Улгады берген кижилерге солагай талазы-биле чыдарын сүмелевейн турар, чүге дизе, ынчаар чыдар чорук түрек ажылынга моондак болуру эвээш эвес, таарымчажок түрек эндээшкиннеринге болгаш аар дүштерге чедирер. Хөй кижилер чавыс сыртыкка эки удуп турар-даа болза, бедик сыртыкты ажыглаза дээре. Чамдыкта уйгу чок чорук-биле демиселге баштың чыдар байдалын өскертиринде болур, бедик таарымчалыг сыртык кандыг-даа уйгу келдирер эмнерден дээре дузалап турар. Уйгу үезинде баш ажык чыдар ужурлуг, башты чоорган-биле дуглатынар чорук—багай тенек чаңчыл болур. Харын буттарны экидир шуглап алыр херек—ол болза, эки уйгуга арганы берип турар.

Чүгле удуурун дүргедедип, экижитпейн, а шын оттур херек. Одунгаш, орунга шала удумзурап, сергеп чадап, сорулга чок чыткан херээ чок. Ол чорук уругларга онза хоралыг, чүге дизе ол организмни, нерви системазын, күзел-сорукту кошкадыр. Одунгаш, орундан дораан турар, ажык фортокча чанынга эртенги зарядканы кылыр, оон соонда сергедикчи суг процетураларынче шилчиир херек. Эки удуп алгаш, эртенги шактарда кижиниң ажылга аргамергежили кончуг бедик деп чүвени бодааш, дораан-на ажылче азы өөредилгеже кирер. Бир эвес эки болгаш долу үнелиг уйгу кадыкшылдың үндезини деп чүвени бодаар херек, ындыг болганда сергек чогаадыкчы күш-ажыл болза эки болгаш долу үнелиг уйгунуң чугула байдалы болур.

Л. А. РОХЛИН,
профессор, медицина эртемнериниң доктору.

Витаминнер бүгүдеге ажыктыг!

ВИТАМИННЕР кадыкшылды быжыглаарына ажыктыг, халдавырлыг аарыгларга удур организмниң удурланыышкынын күштелдирер болгаш оон ажылдаар чоруун бедидип турар.

ВИТАМИН „Б¹“ нерви аарыгларын эмнеп эккиртир болгаш аарыгны баш удур болдурбазынга ажыктыг база нерви системазын быжыглаар. Күш-ажылдың болгаш нервиниң турупкан үезинде, ылаңгыя күш-ажыл болгаш угаан ажылы кылып турарлар, сааттыг херээженнер болгаш уруг эмзирер иелер ажыглаарынга ажыктыг.

ВИТАМИН „С“ цынга аарыгны эмнээринге болгаш баш удур болдурбазынга ажыктыг, кадыкшылды быжыглаар, халдавырлыг аарыгларга удур организмниң демисежир күүнү бедидер. Цынганың хагдынчак хевиринге (ниити кошкак чорукка, дүрген шагзырап баксырааңда, ажыл кылыр аргазы баксырааңда) база ажыглап болур.

А, B_1, B_2, С, Д, РР витаминнер кирип турар „Поливитаминнерни“ ажыглаңар.

Ургларның витаминнерни боттарының кара-туразында ажыглаар чоруун болдурбаңар.

ВИТАМИННЕРНИҢ ДАШТЫНДА АЙТЫП КААН ДҮРҮМНЕРИН САГЫНАР, ООН ХӨЙНҮ АЖЫГЛАВАНАР.

Витаминнерни хүн бүрү чогуур хемчээл-биле ажыглаар чорук чугула түңнелди бээр.

Санитар чырыдыышкынның Тыва область бажыңы.

Областың культура эргелелиниң ном үндүрер чериниң тыва дылче очулдурганы болгаш бо чылдың ийиги чартыында парлап үндүрер деп турары—шылгарангай совет педагог (башкы) А. С. Макаренконуң «Педагогиктиг шүлүглелдер» деп кайгамчык чогаалынга баш бурунгааргы чагыгларны ном садыглаашкынының область конторазы хүлээп ап эгелээн.

Ол номну чагыдып алырын күзээрлер боттарының дилег чагыын Кызыл хоорайның Ленин кудумчузунда № 43 бажында ном садыглаашкын конторазының бижидилге салбырынче чорударын чарлап тур.

Ном садыглаашкынының область конторазы.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың 7. ТЕЛЕФОННАРЫ: Харыысалгалыг редакторнуң 3—62, харыысалгалыг редакторнуң орулакчызының, партийжи амыдырал, культура болгаш амыдырал киллистериниң—3—88. харыысалгалыг секретарының 3—68, пропаганда болгаш көдээ ажыл-агый, үлетпүр болгаш транспорт, чагаа киллистериниң, бухгалтерияның 4—98, иштики информация киллизиниң—3—65.

ТС—02019. Культура эргелелиниң типографиязы.